

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

Deelresultaten Nationale Enquête
Arbeidsomstandigheden 2003

Nederlandse Organisatie voor toegepast-
natuurwetenschappelijk onderzoek TNO

E.M.M. de Vroome
P.G.W. Smulders
C.V. van Vuuren

*Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen
Deelresultaten Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003*

TNO Kwaliteit van Leven

Polarisavenue 151
Postbus 718
2130 AS Hoofddorp

T 023 554 93 93
F 023 554 93 94
www.arbeid.tno.nl

Deze publicatie is te bestellen via:

F 023 554 93 94
E receptie@arbeid.tno.nl
Prijs EUR 17 excl. BTW

ISBN-nummer 90-5986-168-X
© 2005 TNO

Auteur:

E.M.M. de Vroome
P.G.W. Smulders
C.V. van Vuuren

Druk: PlantijnCasparie Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

Inhoudsopgave

1	Samenvatting en conclusies	5
2	Inleiding	13
3	Benadering 1: Zelf opgegeven verzuimredenen	15
3.1	Verzuimredenen naar geslacht, bedrijfstak, en bedrijfsgrootte	15
3.2	Aard klachten bij zelf opgegeven werkgerelateerd verzuim	24
3.3	Verzuimduur naar zelf opgegeven verzuimredenen	30
4	Benadering 2: Statistische vergelijking van risicogroepen	33
5	Vergelijking tussen beide benaderingen	37
6	Percentage verzuimdagen als gevolg van arbeidsrisico's	53
Bijlage A	Relevante NEA publicaties	61
Bijlage B	Beschrijving NEA-steekproef (2003)	63
Bijlage C	Schaalconstructie	69

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

1 Samenvatting en conclusies

De vraag naar werkgerelateerd verzuim kan globaal op twee verschillende manieren worden benaderd:

1. geeft de onderzochte *persoon* zèlf aan dat de belangrijkste reden van het ontstaan van de klachten waarmee hij¹ verzuimt in het werk ligt? en:
2. is er een statistisch verband tussen een arbeidsrisico en de frequentie en/of de duur van het verzuim? Ofwel: is er een verschil tussen de *groepen* die al dan niet blootstaan aan een bepaald arbeidsrisico in de mate waarin die groepen verzuimen?

Deze twee benaderingen worden in dit rapport vergeleken. Hiertoe worden de gegevens van de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden, afgenomen onder circa 10.000 werknemers in 2003, nader geanalyseerd.

Van de personen die in het afgelopen jaar hebben verzuimd, gaf 24,2% zèlf op dat hun laatste verzuim werkgerelateerde redenen had, en dan vooral de redenen: 'werkdruk, werkstress' (6,7%), 'lichamelijk te zwaar werk' (4,9%), en 'repeterende bewegingen' (3,1%).

In de onderzochte groep heeft men in de 'laatste' 12 maanden gemiddeld 1,44 keer per persoon verzuimd, en het totale aantal verzuimdagen als percentage van het totale aantal te werken dagen is 2,88% (Tabel I). Als we het statistische verband uitrekenen tussen al dan niet blootstelling aan verschillende arbeidsrisico's en de verzuimfrequentie en het verzuimpercentage (hetgeen op een andere 'schaal' neerkomt op de verzuimduur²), dan zien we dat het arbeidsrisico 'arbeidsongeval' het meeste verzuim tot gevolg heeft.³ Ook de arbeidsrisico's 'houdingbelasting' (bijvoorbeeld: '*Langdurig in dezelfde houding moeten werken*'), 'repeterende bewegingen', 'werkdruk', en 'intimidatie door chefs of collega's' hebben relatief veel verzuim tot gevolg.

¹ 'Hij' is 'hij of zij', 'hem' is 'hem of haar' etc.

² De correlatie (r) tussen verzuimfrequentie en verzuimpercentage (of verzuimduur) is +0,34 in de gehele groep. Degenen die vaker verzuimen, verzuimen relatief langer dan degenen die minder vaak verzuimen.

³ Aangezien het hier om een cross-sectioneel en niet om een longitudinaal onderzoek noch om een 'Randomized Clinical Trial' (RCT) gaat, moeten conclusies omtrent oorzakelijkheid met enige terughoudendheid worden getrokken.

Tabel I Verzuimfrequentie en verzuimpercentage naar de belangrijkste psychosociale en fysieke arbeidsrisico's (NEA 2003)

		Verzuimfrequentie (aantal keer verzuimd afgelopen jaar) (N = 9.392)	Verzuimpercentage (percentage verzuimde dagen afgelopen jaar) (N = 9.917)
Totale groep		1,41	2,88%
Werkdruk (vraag 5)	Laag	1,32	2,50%
	Hoog	1,76 ▲▲▲	4,22% ▲▲▲
Houdingbelasting (vraag 10)	Laag	1,28	2,46%
	Hoog	2,05 ▲▲▲	4,78% ▲▲▲
Repeterende bewegingen (vraag 11)	Laag	1,28	2,62%
	Hoog	1,94 ▲▲▲	3,90% ▲▲▲
Intimidatie door chefs of collega's (vraag 15d)	Nooit	1,33	2,60%
	≥ 1 keer	1,87 ▲▲▲	4,37% ▲▲▲
Arbeidsongeval (vraag 16.1)	Nee	1,33	2,57%
	Ja	2,66 ▲▲▲	7,07% ▲▲▲

Noot. Elke gemarkeerde groep is op de betrokken variabele significant verschillend van de andere groepen. ▲: $p < 0,05$, ▲▲: $p < 0,01$, ▲▲▲: $p < 0,001$ voor significant hoog 'scorende' groepen; '▼' voor significant laag 'scorende' groepen.

Vervolgens wordt de statistische benadering vergeleken met de zelf opgegeven reden benadering. Daarbij beperken we ons tot de meest recente verzuimepisode, aangezien alleen voor die episode de redenen zijn gevraagd.

Voor wat betreft 'werkdruk' komen beide benaderingen vrijwel overeen. Circa 12% van de werknemers die in het afgelopen jaar ten minste éénmaal hebben verzuimd, geeft zelf als reden 'werkdruk, werkstress' op. Op grond van de statistische benadering heeft in het afgelopen jaar circa 10% van de werknemers ten minste éénmaal verzuimd als gevolg van 'werkdruk'. De conclusie die hieruit kan worden getrokken, is dat men zich relatief vaak bewust is van het proces dat van werkdruk tot klachten respectievelijk verzuim leidt, en men het verzuim vervolgens terecht aan die werkdruk toeschrijft.

Voor wat betreft 'emotioneel zwaar werk' laat de statistische benadering een effect zien van circa 6%. Dat wil zeggen dat circa 6% van de respondenten in het afgelopen jaar ten minste één keer heeft verzuimd als gevolg van 'emotioneel zwaar werk'. Slechts 0,6% geeft bij hun laatste verzuim echter als verzuimreden 'emotioneel te zwaar werk' op. Hier is de conclusie dat men zich het proces 'emotioneel zwaar werk' → (psy-

chische) klachten → 'verzuim' in mindere mate bewust is, of dat men dat verband niet expliciet wil maken.

Bij '*fysiek zwaar werk*' zien we bijna het tegenovergestelde verschijnsel, meer respondenten schrijven hun laatste verzuim toe aan 'lichamelijk te zwaar werk' (5,5%), dan op grond van de statistische benadering te verwachten zou zijn. 'Fysiek zwaar werk' lijkt statistisch gezien namelijk helemaal geen verband te hebben met verzuim. Als men eenmaal verzuimt, is er blijkbaar een relatief lage drempel om dat verzuim toe te schrijven aan 'lichamelijk te zwaar werk'.

Bij '*repeterende bewegingen*' zien we juist weer dat de statistische benadering een sterker effect laat zien (8% van de werknemers), dan de zelf opgegeven reden benadering (2,1%). Of, met andere woorden, het arbeidsrisico 'repeterende bewegingen' lijkt een sluipend gevaar, het heeft meer verzuim tot gevolg dan de betrokkenen zichzelf realiseren.

Hetzelfde als bij 'repeterende bewegingen' geldt ook voor '*intimidatie door chefs of collega's*' dat de statistische benadering laat zien dat dat wel degelijk verzuim tot gevolg heeft (14% heeft ten minste éénmaal verzuimd als gevolg van dit arbeidsrisico), terwijl de betrokkenen hun verzuim zelf niet of nauwelijks toeschrijven aan 'problemen met leiding of werkgever' (2,2%).

Evenzo geldt dat voor '*seksuele intimidatie*', ofwel het item: '*Ongewenste seksuele aandacht van chefs of collega's*'. Seksuele intimidatie is op grond van de statistische benadering duidelijk gerelateerd aan verzuim (12% extra personen die in het afgelopen jaar ten minste éénmaal hebben verzuimd als gevolg van dit arbeidsrisico), maar slechts zeer weinig tot geen van de werknemers schrijft zijn verzuim ook zelf toe aan 'problemen met collega's of ondergeschikten' (waarvan 'seksuele intimidatie' slecht een onderdeel is). De zelf opgegeven reden benadering geeft daarmee een duidelijke onderschatting van het werkelijke probleem.

Het arbeidsrisico '*lichamelijk geweld door klanten*' is statistisch gezien niet of nauwelijks gerelateerd aan verzuim (circa 3% van de werknemers verzuimde in het afgelopen jaar ten minste één keer als gevolg van dit arbeidsrisico). De zelf opgegeven reden benadering komt hierin zoverre mee overeen dat men zijn verzuim ook zelf vrijwel niet toeschrijft aan 'problemen met cliënten of patiënten'.

Het arbeidsrisico '*arbeidsongeval*' heeft statistisch gezien (uiteraard) in sterke mate verzuim tot gevolg (16% verzuimt 'in het afgelopen jaar' ten minste één keer als gevolg van dit arbeidsrisico). 'Ongeval' lijkt in die zin op 'werkdruk', dat de betrokkenen ook hier relatief vaak zelf hun verzuim toeschrijven aan een 'ongeval' (10% van de personen in de betrokken groep). Men is zich het effect van een ongeval relatief vaak bewust (uiteraard).

Het arbeidsrisico '*gevaarlijk werk*' heeft statistisch gezien géén extra verzuim tot gevolg. De bijbehorende reden, 'gevaarlijke stoffen',⁴ werd eveneens door vrijwel geen enkele respondent opgegeven.

Ongecorrigeerd voor de overige arbeidsrisico's ('onzuivere' blootstelling) is er overigens een klein maar significant effect van het arbeidsrisico 'gevaarlijk werk'. Onder degenen die geen gevaarlijk werk hebben is het verzuimpercentage 2,69%; onder degenen met gevaarlijk werk is dat 3,34% ($p < 0,001$). Van de gevaarlijke stoffen is het werken met biologische stoffen het sterkste gerelateerd aan het verzuimpercentage. Dat verband is in dit onderzoek echter niet sterk: degenen die daar niet mee werken hebben een verzuimpercentage van 2,76%; bij degenen die daar wel mee werken is dat 3,84% ($p < 0,01$). Werken met chemicaliën, schoonmaak- en desinfectiemiddelen, en verf- en oplosmiddelen is eveneens in lichte mate (maar significant) gerelateerd aan een hoger verzuimpercentage. Er werd echter géén significant effect op het verzuimpercentage gevonden van het werken met lasrook, metaalbewerkingstoffen, bestrijdingsmiddelen, en uitlaatgassen.

Ten slotte wordt het effect van elk arbeidsrisico gecombineerd met het aantal personen dat aan dat arbeidsrisico blootstaat. Het gaat dan dus niet om het aantal *personen* dat als gevolg van de verschillende arbeidsrisico's verzuimt, maar om het aantal *dagen*. Stel een groep van 100 werknemers wordt een jaar lang gevolgd, en er zijn twee arbeidsrisico's: arbeidsrisico a) is zeldzaam (één van de 100 werknemers staat er aan bloot) maar ernstig (heeft 99 ziektedagen per jaar tot gevolg), en arbeidsrisico b) is frequent (99 van de 100 werknemers staan er aan bloot) maar niet ernstig (heeft slechts één ziektedag per jaar tot gevolg). In dat jaar hebben de 100 werknemers 36.500 kalenderdagen. Van die te werken dagen worden er dan 99 'verloren' als gevolg van arbeidsrisico a) (0,27%), en

⁴ Het arbeidsrisico 'gevaarlijk werk' hebben we 'gekoppeld' aan de reden 'gevaarlijke stoffen', aangezien de algemene vraag naar 'gevaarlijk werk' een grotere empirische samenhang met de reden 'gevaarlijke stoffen' vertoonde, dan het daadwerkelijk werken met één of meer van de geïnventariseerde gevaarlijke stoffen.

eveneens 99 als gevolg van arbeidsrisico b), ook 0,27%. 'Soms lang verzuim' en 'vaak kort verzuim' komen in deze benadering dus op hetzelfde neer. Van de ziekte-dagen in het voorbeeld (198) is dan 50% (99 / 198) het gevolg van arbeidsrisico a) en eveneens 50% (99 / 198) het gevolg van arbeidsrisico b).

Hoewel anders benaderd, keren enkele patronen die zijn gevonden in eerdere hoofdstukken met behulp van bovenstaande benadering terug.

1. 'Werkdruk (werkstress)' wordt bij relatief meer verzuimdagen als verzuimreden gegeven (10,8% van de verzuimdagen), dan men op grond van de statistische analyse zou verwachten (5,9% van de verzuimdagen).
2. Ook 'Lichamelijk te zwaar werk' wordt als reden aan relatief meer verzuimdagen toegekend (10,8% van de verzuimdagen), dan men op grond van de statistische analyse zou verwachten (3,6% van de verzuimdagen).
3. 'Emotioneel zwaar werk' wordt als reden juist aan relatief minder verzuimdagen toegekend (2,7% van de verzuimdagen), dan men op grond van de statistische analyse zou verwachten (4,5% van de verzuimdagen).
4. Hetzelfde geldt voor 'repeterende bewegingen': bij 4,7% van de verzuimdagen wordt 'repeterende bewegingen' als verzuimreden opgegeven, terwijl 8,8% van de verzuimdagen het gevolg is van het arbeidsrisico 'repeterende bewegingen'.
5. Ook 'intimidatie door chefs of collega's' wordt bij minder verzuimdagen als reden opgegeven (4,7% van de verzuimdagen), dan het aantal verzuimdagen waar dit arbeidsrisico statistisch bezien verantwoordelijk voor is (6,3% van de verzuimdagen).
6. En ook bij 'arbeidsongevallen' zien we dit verschil: zij zijn statistisch bezien verantwoordelijk voor 8,7% van alle verzuimdagen; als reden worden zij 'slechts' bij 2,6% van de verzuimdagen genoemd.

Samengevat: Het werkelijke effect op verzuim van 'werkdruk' en 'fysiek zwaar werk' is vermoedelijk kleiner dan de betrokkenen zichzelf realiseren; terwijl het effect op verzuim van 'emotioneel zwaar werk', 'repeterende bewegingen', 'intimidatie door chefs of collega's' en van 'arbeidsongevallen', vermoedelijk juist groter is dan de betrokkenen zichzelf realiseren.

Wat kunnen we hieruit afleiden voor de opzet van de vragenlijsten in de vervolgmetingen van de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden. Vooral nieuw opkomende arbeidsrisico's, waarvan het verband met ge-

zondheid en verzuim nog niet uitgebreid in de belangstelling heeft gestaan, zullen met de zelf opgegeven reden benadering worden onderschat. Indien een betrokkene niet weet dat het (nieuwe) arbeidsrisico 'X' in het algemeen nadelige gevolgen kan hebben voor de gezondheid, dan zal hij zijn verzuim daar niet snel aan toeschrijven. Nieuwe of nog weinig bekende arbeidsrisico's zullen eerder worden gedetecteerd door statistische analyses van arbeidsrisico's, dan door naar de redenen voor het verzuim te vragen. De redenen die men voor zijn klachten of verzuim opgeeft, zeggen niet alleen iets over de 'echte' oorzaken van het verzuim, maar zijn tevens het resultaat van toeschrijvings- of attributieprocessen. Soms zal een bepaalde verzuimepisode door de betrokkene (en/of zijn (bedrijfs-)arts) bewust of onbewust niet aan de 'echte' oorzaak worden toegeschreven. Toch kan het van belang zijn om de zelf opgegeven redenen te inventariseren. Aan de ene kant geeft dat meer inzicht in het toeschrijvings- of attributieproces, aan de andere kant kunnen de genoemde redenen aanwijzingen geven voor nader statistisch onderzoek van 'nieuwe' arbeidsrisico's.

Is er voldoende ruimte in de vragenlijst, dan verdient het juist aanbeveling om de toeschrijvingsprocessen meer gedetailleerd in kaart te brengen, en wel met name door meer consistentie in de formulering aan te brengen. Zo hebben we nu het arbeidsrisico 'intimidatie door chefs of collega's' (vraag 15d) gekoppeld aan de verzuimreden 'problemen met leiding of werkgever' (vraag 28.4, 5^e alternatief), aangezien het verband tussen deze twee gegevens relatief groot was. Tegelijkertijd is duidelijk dat intimidatie slechts een deelverzameling is van alle problemen die mogelijk zijn tussen werknemer en leidinggevenden. Gedetailleerd onderzoek van zowel 'oorzaken' als 'zelf opgegeven redenen' zou vereisen dat gevraagd wordt naar: de frequentie van (bijvoorbeeld) '*intimidatie door leidinggevenden*' (en in een *aparte* vraag betreffende collega's); hoeveel verzuimdagen men in de laatste 12 maanden in totaal had; en ten slotte hoeveel dagen men zelf denkt te hebben verzuimd, de laatste 12 maanden (dus niet alleen met betrekking tot de *laatste* verzuimepisode), door, vanwege, of met als reden: '*intimidatie door leidinggevenden*'. Hoewel het wel wenselijk is dat de betrokken items over hetzelfde object in dezelfde terminologie en tijdsperiode gaan (bijvoorbeeld 'intimidatie door leidinggevenden in de afgelopen 12 maanden'), is het juist niet wenselijk dat deze aspecten zeer dicht op elkaar in de vragenlijst staan, aangezien sommige respondenten dan kunstmatig zullen proberen om hun antwoorden zo consistent mogelijk te maken.

Als het vanwege de onderzoeksbelasting van de respondent echter noodzakelijk is om te kiezen tussen het registreren van de blootstelling aan bepaalde arbeidsrisico's, en het registreren van de zelf opgegeven verzuimreden, dan verdient het registreren van de blootstelling aan bepaalde arbeidsrisico's de voorkeur, aangezien de zelf opgegeven reden benadering het effect van met name nieuwe arbeidsrisico's zal onderschatten.

Voor wat betreft conclusies omtrent de vraag hoeveel verzuim het gevolg is van arbeidsrisico's, concentreren we ons op de meer objectieve statistische benadering. Op grond daarvan wordt op basis van de huidige onderzoeksgegevens geschat dat 8,7% van de verzuimdagen (ofwel 0,19% van alle te werken dagen) het gevolg is van het arbeidsrisico 'arbeidsongeval'. Met het terugdringen van dit arbeidsrisico is daarmee hypothetisch het aantal verzuimdagen met 8,7% reduceerbaar (ofwel 0,19% van alle te werken dagen). Het aantal verzuimdagen als gevolg van het arbeidsrisico 'repeterende bewegingen' wordt geschat op 8,8% van het totale aantal verzuimdagen (ofwel 0,18% van alle te werken dagen). Ook een niet onaanzienlijk deel van het aantal verzuimdagen (6,3%; ofwel 0,13% van alle te werken dagen) is het gevolg van het arbeidsrisico 'intimidatie door chefs of collega's', en het arbeidsrisico 'werkdruk' (5,9% van de verzuimdagen; 0,13% van alle te werken dagen). Minder maar nog wel enige verzuimdagen lijken het gevolg te zijn van de arbeidsrisico's 'emotioneel zwaar werk' (4,5% van de verzuimdagen; 0,10% van alle te werken dagen) en 'fysiek zwaar werk' (3,6% van de verzuimdagen; 0,08% van alle te werken dagen). Ook met het aanpakken van deze laatste arbeidsrisico's lijkt het verzuim dus nog enigszins te kunnen worden gereduceerd.⁵

⁵ Vanuit het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is het onderzoek begeleid door Ilse van den Aker. Wij danken haar voor de prettige samenwerking en de opbouwende suggesties bij eerdere versies van dit rapport.

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

2 Inleiding

TNO Kwaliteit van Leven heeft op verzoek van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid nadere analyses uitgevoerd op de gegevens van de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003, rond het thema 'verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en/of verzuim dat aan het werk wordt toegeschreven'. De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) is een grootschalig tweejaarlijks onderzoek naar de werkomstandigheden van Nederlandse werknemers. De eerste enquête is in 2003 afgenomen onder een representatieve steekproef van circa 10.000 werknemers. Zie Bijlage B voor een nadere getalsmatige beschrijving van de steekproef.

Het doel van dit onderzoeksrapport is om inzichtelijk te maken welk percentage van alle verzuimdagen en welk percentage van alle te werken dagen het gevolg is van verschillende arbeidsrisico's en alle arbeidsrisico's gezamenlijk.

Nu zijn er globaal twee verschillende benaderingen om na te gaan in welke mate verzuim werkgerelateerd is:

1. *Zelf opgegeven reden benadering*. Aan de werknemers die verzuimen vragen we of zij zèlf de indruk hebben dat de klachten waardoor zij verzuimen het gevolg zijn van het hebben gewerkt onder, bijvoorbeeld, werkdruk. Als zij dat beaamen, dan noemen we in de zelf opgegeven reden benadering de verzuimepisode waarover zij dat zeggen werkgerelateerd. Nu kan het uiteraard voorkomen dat men om wat voor impliciete of expliciete reden dan ook, zijn verzuim toeschrijft aan werkdruk, terwijl dat juist niet de 'echte' oorzaak was. In andere gevallen zal de zelf opgegeven reden wel overeen komen met de 'echte' oorzaak. En bij sommigen zal werkdruk wél de oorzaak zijn van hun verzuim, zónder dat zij zich dat zelf realiseren. Deze benadering wordt soms de 'individuele benadering' genoemd, in dit stuk noemen we dit verder de '*zelf opgegeven reden benadering*'. In deze benadering wordt, kortom, het verband tussen arbeidsrisico's en verzuim door de respondent zèlf gelegd, en *niet* statistisch berekend.
2. *Statistische benadering*. We 'zoeken' een aantal werknemers die in het afgelopen jaar hebben blootgestaan aan een bepaald arbeidsrisico, en een 'controlegroep', die daar niet aan heeft blootgestaan. Bijvoorbeeld een groep die is blootgesteld aan werkdruk, en een groep die daar niet aan is blootgesteld. Als nu blijkt dat men in de eerste groep langer of vaker verzuimt in vergelijking tot de tweede groep, dan noemen we in deze benadering het verschil in verzuim tussen beide

groepen werkgerelateerd. Bij voorkeur is dat in longitudinaal onderzoek, waarbij we ook het verschil tussen beide groepen kennen vóórdat de eerste groep werd blootgesteld aan werkdruk. Soms wordt dit de epidemiologische benadering genoemd, en soms de groepsgewijze benadering. In dit stuk noemen we dit verder de *'statistische benadering'*. In deze benadering wordt, kortom, het verband tussen arbeidsrisico's en verzuim *niet* door de respondent zèlf gelegd, maar statistisch berekend.

Overigens geldt dat als een bepaalde *klacht* het gevolg is van het werk of een werkgerelateerde reden heeft, dat we het *verzuim ten gevolge van die klacht* eveneens werkgerelateerd noemen.

De hoofdvraagstelling van dit rapport is om beide benaderingen met elkaar te vergelijken, en op grond daarvan zijn de volgende subvraagstellingen opgesteld:

1. Welk percentage van het verzuim van Nederlandse werknemers is, volgens de werknemers zèlf, het gevolg van blootstelling aan arbeidsrisico's, uitgesplitst naar geslacht, (specifieke en globale) bedrijfssector, en bedrijfsgrootte?
2. Met wat voor soort klachten wordt verzuimd binnen de groep die zelf opgeeft met werkgerelateerd verzuim te kampen?
3. Wat is het verband tussen de aard van de verzuimklachten en verzuimredenen en de duur van dat verzuim?
4. Hoe hoog is het verzuim van hoog- ten opzichte van laagblootgestellten op de gemeten arbeidsrisico's?
5. Wat zijn de getalsmatige overeenkomsten en verschillen tussen de zelf opgegeven reden benadering en de statistische benadering van verzuim?
- 6a. Welk percentage van het totale aantal verzuimdagen wordt verzuimd als gevolg van arbeidsrisico's?
- 6b. Welk percentage van het totale aantal te werken dagen wordt verzuimd als gevolg van arbeidsrisico's?

Een aantal relevante publicaties, die onder meer ingaan op de achtergronden van de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden, is opgenomen in Bijlage A; de steekproef wordt nader beschreven in Bijlage B; en de constructie en betrouwbaarheid van de gehanteerde schalen worden beschreven in Bijlage C.

3 Benadering 1: Zelf opgegeven verzuimredenen

3.1 Verzuimreden naar geslacht, bedrijfstak, en bedrijfsgrootte

Vraagstelling 1. Welk percentage van het verzuim van Nederlandse werknemers is, volgens de werknemers zelf, het gevolg van blootstelling aan arbeidsrisico's, uitgesplitst naar geslacht, (specifieke en globale) bedrijfssector, en bedrijfsgrootte?

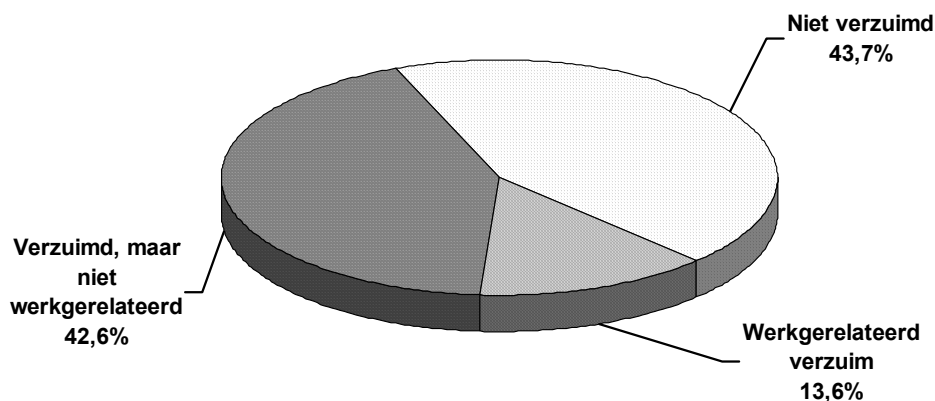
Van de in totaal 10.075 deelnemende respondenten aan de NEA in 2003, gaf 56,3% (N = 5.622) aan dat zij in de afgelopen 12 maanden ten minste éénmaal hebben verzuimd; 43,7% (N = 4.367) gaf aan niet te hebben verzuimd. De resterende 86 respondenten hebben de betrokken vraag (27.1) niet beantwoord, en worden in bovenstaande percentages niet meegerekend.

Aan degenen die in de afgelopen 12 maanden ten minste één keer hebben verzuimd, is gevraagd of men zelf de indruk had dat de klachten bij het laatste verzuim het gevolg waren van het werk dat men deed (vraag 28.3), met als antwoordcategorieën:

1. Ja, hoofdzakelijk gevolg van mijn werk (513 / 5.622; 9,1%);
2. Ja, voor een deel gevolg van mijn werk (849 / 5.622; 15,1%);
3. Nee, geen gevolg van mijn werk (3.968 / 5.622; 70,6%); en:
4. Weet niet (293 / 5.622; 5,2%).

Categorieën 1. en 2. worden geoperationaliseerd als 'werkgerelateerd verzuim'; categorieën 3. en 4. worden geoperationaliseerd als 'niet-werkgerelateerd verzuim'. Als een respondent 'niet weet' of een klacht of verzuimepisode het gevolg is van het werk dat men doet, dan schrijft hij zijn verzuim in ieder geval niet expliciet toe aan dat werk.

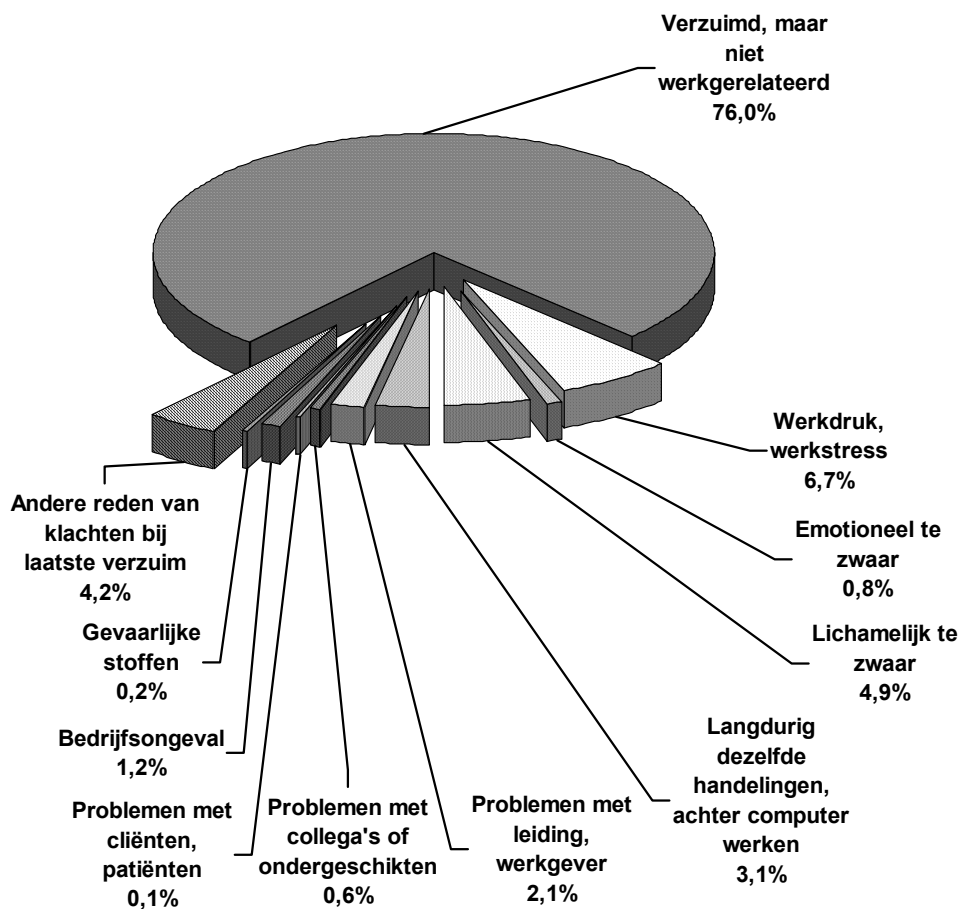
In Figuur 1a wordt voor de hele groep respondenten een overzicht gegeven van het zelf opgegeven werkgerelateerde verzuim. Van alle respondenten samen heeft 13,6% de laatste keer verzuimd met klachten die, naar eigen zeggen, het gevolg waren van het werk.

Figuur 1a Verzuim en de zelf opgegeven werkgerelateerdheid van het laatste verzuim (N = 9.989, NEA 2003)

Vervolgens zoomen we in op de verzuimders. Van alle werkenden gaf 13,6% (1.362 / 9.989) op dat zij als gevolg van hun werk hadden verzuimd; als we ‘inzoomen’ op de verzuimders, dan gaf 24,2% daarvan op dat hun verzuim het gevolg was van hun werk (1.362 / 5.622). Figuur 1b geeft de frequentie weer van de belangrijkste zelf opgegeven verzuimredenen (vraag 28.4).⁶ De meest opgegeven verzuimredenen zijn: ‘werkdruk, werkstress’ (6,7%), ‘lichamelijk te zwaar werk’ (4,9%), en ‘repeterende bewegingen’ (3,1%). Daarnaast geven relatief veel respondenten een ‘andere’ werkgerelateerde reden op (4,2%).

⁶ Aangezien niet iedereen alle vragen heeft beantwoord, kunnen er kleine inconsistenties in de cijfers zitten. Zo weten we van 23 personen wel of hun laatste verzuim werkgerelateerd is (vraag 28.3) maar niet de exacte verzuimredenen (vraag 28.4). Deze personen zitten wel in Figuur 1a, maar niet in Figuur 1b.

Figuur 1b Zelf opgegeven verzuimredenen (N = 5,605, NEA 2003)

In Tabel 1 wordt ingegaan op het tweede deel van vraagstelling 1, en splitsen we de zelf opgegeven verzuimredenen uit naar geslacht, specifieke en globale bedrijfssector, en naar bedrijfsgrootte. Ook in Tabel 1 blijven degenen die de afgelopen 12 maanden niet hebben verzuimd buiten beschouwing. Zoals we boven al zagen geeft 24,2% van de gehele verzuimgroep aan dat dat verzuim geheel of gedeeltelijk het gevolg is van hun werk. Significanter meer mannen (25,8%) dan vrouwen (22,4%) schrijven hun laatste verzuim toe aan het werk dat zij doen.

Maar liefst 50,4% van de verzuimders in de 'autohandel en -reparatie'-sector schrijven hun laatste verzuim toe aan hun werk. Zowel in het bankwezen, als bij de politie wordt relatief weinig verzuim aan het werk toegeschreven (13,1% respectievelijk 13,2%, dit laatste percentage is echter niet significant vanwege de kleine 'N'). Kijken we naar de meer globale sectorindeling, dan valt op dat werkgerelateerd verzuim het meeste voorkomt in de bouw (38,7%), en het minste in de bedrijfstakken

‘financiële instellingen’ (16,9%), ‘zakelijke dienstverlening’ (17,9%), en ‘openbaar bestuur/overheid’ (18,2%). Wat de bedrijfsgrootte betreft is er een kleine tendens dat naarmate het bedrijf kleiner is, men het verzuim vaker aan het werk toeschrijft.

Tabel 1 Zelf opgegeven werkgerelateerdheid van het meeste recente verzuim (vraag 28.3) naar geslacht, bedrijfssector, bedrijfstak, en bedrijfsgrootte. Hierbij is ‘ingezoomd’ op de verzuimders (vraag 26.1, ‘Heeft u de afgelopen 12 maanden wel eens verzuimd’ = ‘Ja’; N = 5.622; NEA 2003)

	Verzuimd en werkgerelateerd (N = 1.362)	Verzuimd, maar niet werkgerelateerd (N = 4.260)	Totaal	N
Totale groep verzuimders	24,2%	75,8%	100%	5.622
Wat is uw geslacht?				
Vrouw	22,4% ▼▼	77,6% ▲▲	100%	2.655
Man	25,8% ▲▲	74,2% ▼▼	100%	2.953
Bedrijfssector				
1 Voeding- en genotmiddelen-industrie	25,4%	74,6%	100%	163
2 Aardolie- en chemische industrie	23,2%	76,8%	100%	75
3 Metaalproducten industrie	25,0%	75,0%	100%	135
4 Metaal- en elektronische industrie	36,2% ▲▲▲	63,8% ▼▼▼	100%	158
5 Machine-industrie	25,8%	74,2%	100%	44
6 Ander type industrie	20,7%	79,3%	100%	163
7 Bouwbedrijven	38,4% ▲▲▲	61,6% ▼▼▼	100%	197
8 Bouwinstallatiebedrijven	41,1% ▲▲	58,9% ▼▼	100%	49
9 Afwerking van gebouwen	37,9% ▲	62,1% ▼	100%	44
10 Autohandel en -reparatie	50,4% ▲▲▲	49,6% ▼▼▼	100%	63
11 Groothandel machines en reparatie	30,4%	69,6%	100%	36
12 Warenhuizen en supermarkten	23,3%	76,7%	100%	267
13 Ander type groot- en detailhandel	24,4%	75,6%	100%	432
14 Wegvervoer (exclusief openbaar vervoer)	31,2%	68,8%	100%	87
15 Post en telecommunicatie	32,2% ▲	67,8% ▼	100%	109
16 Ander type vervoer en communicatie	33,6% ▲	66,4% ▼	100%	106
17 Bankwezen	13,1% ▼▼▼	86,9% ▲▲▲	100%	178

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

	Verzuimd en werkgerelateerd (N = 1.362)	Verzuimd, maar niet werkgerelateerd (N = 4.260)	Totaal	N
18 Ander type financiële instellingen	15,8% ▼	84,2% ▲	100%	145
19 Computerservice en informatietechnologie	20,8%	79,2%	100%	151
20 Juridische en economische dienstverlening	15,0%	85,0%	100%	81
21 Architecten- en ingenieursbureaus	16,2%	83,8%	100%	57
22 Ander type zakelijke dienstverlening	18,2% ▼	81,8% ▲	100%	285
23 Basis- en speciaal onderwijs	25,2%	74,8%	100%	120
24 Voortgezet onderwijs	29,0%	71,0%	100%	111
25 Hoger onderwijs	17,8%	82,2%	100%	53
26 Ziekenhuizen	21,0%	79,0%	100%	215
27 Ander type gezondheidszorg	19,8%	80,2%	100%	264
28 Verpleeg- en bejaardentehuizen	21,5%	78,5%	100%	180
29 Ander type welzijnszorg	26,0%	74,0%	100%	238
30 Gemeenten, provincies	21,8%	78,2%	100%	164
31 Ministeries	18,5%	81,5%	100%	106
32 Justitie (exclusief het ministerie zelf)	23,3%	76,7%	100%	38
33 Politie	13,2%	86,8%	100%	43
34 Ander type openbaar bestuur/overheid	15,6%	84,4%	100%	86
35 Cultuur, sport en recreatie	34,7% ▲	65,3% ▼	100%	74
36 Ander type cultuur en overige dienstverlening	20,6%	79,4%	100%	88
37 Landbouw, bosbouw en visserij	26,8%	73,2%	100%	118
38 Energie- en waterleidingbedrijven	25,0%	75,0%	100%	32
39 Horeca	29,9%	70,1%	100%	183
40 Overige bedrijven	20,5%	79,5%	100%	446

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

	Verzuimd en werk- gerelateerd (N = 1.362)	Verzuimd, maar niet werkgerelateerd (N = 4.260)	Totaal	N
Bedrijfstak				
1 Industrie	26,1%	73,9%	100%	800
2 Bouwnijverheid	38,7% ▲▲▲	61,3% ▼▼▼	100%	301
3 Handel	26,2%	73,8%	100%	833
4 Vervoer en Communicatie	31,2% ▲▲	68,8% ▼▼	100%	322
5 Financiële instellingen	16,9% ▼▼▼	83,1% ▲▲▲	100%	406
6 Zakelijke dienstverlening	17,9% ▼▼▼	82,1% ▲▲▲	100%	648
7 Onderwijs	25,2%	74,8%	100%	286
8 Gezondheids- en welzijnszorg	21,9%	78,1%	100%	916
9 Openbaar bestuur/ overheid	18,2% ▼▼▼	81,8% ▲▲▲	100%	552
10 Overige dienstverlening	30,3% ▲	69,7% ▼	100%	205
11 Landbouw, bosbouw en visse- rij	26,5%	73,5%	100%	133
12 Energie- en waterleidingbe- drijven	25,0%	75,0%	100%	32
13 Horeca	29,5%	70,5%	100%	186
Vraag 2.7 Hoeveel personen werken er ongeveer in uw bedrijf of instelling?				
1-4	26,9%	73,1%	100%	222
5-9	25,1%	74,9%	100%	470
10-49	26,0%	74,0%	100%	1.520
50-99	25,2%	74,8%	100%	875
100-499	23,1%	76,9%	100%	1.358
500-999	21,7%	78,3%	100%	381
1000+	21,2% ▼	78,8% ▲	100%	757

Noot. Elke gemarkeerde groep is op de betrokken variabele significant verschillend van de andere groepen. ▲: p<0,05, ▲▲: p<0,01, ▲▲▲: p<0,001 voor significant hoog 'scorende' groepen; '▼' voor significant laag 'scorende' groepen.

Een vergelijkbare analyse is verricht voor de meer gedetailleerde redenen voor verzuim (Tabel 2), onder degenen die zelf hebben opgegeven als gevolg van hun werk te hebben verzuimd. Meer vrouwen (4,8%) dan mannen (2,5%) geven bij hun laatste verzuim 'emotioneel te zwaar werk' als verzuimreden op. Vrouwen noemen ook vaker als reden 'repeterende bewegingen' (15,1%) dan mannen (11,0%); terwijl mannen juist vaker dan vrouwen de redenen 'bedrijfsongeval' en 'gevaarlijke stoffen' opgeven.

Uitgesplitst naar bedrijfstak zien we dat de verzuimredenen 'werkdruk, werkstress' het meest wordt opgegeven in de zakelijke dienstverlening

(48,5%) en in het onderwijs (47,0%). De verzuimredenen 'emotioneel te zwaar werk' zien we het meest in de gezondheids- en welzijnszorg (8,4%). De verzuimredenen 'lichamelijk te zwaar werk', vinden we als verwacht vooral in de bouwnijverheid (37,0%). 'Repeterende bewegingen' als verzuimredenen, komt echter relatief het meeste voor onder 'financiële instellingen' (26,9%). De verzuimredenen 'problemen met leiding of werkgever' zien we relatief het meest in de industrie (12,2%). Verzuim met als reden een bedrijfsongeval zien we het meeste in de landbouw (15,7%), en verzuim met als reden gevaarlijke stoffen het meeste in de horeca (6,6%). Op de overige redenen zijn er geen verschillen tussen de bedrijfstakken. Daarnaast lijkt verzuim met als reden 'werkdruk, werkstress' toe te nemen naarmate men in een groter bedrijf werkt, en lijkt verzuim met als reden 'lichamelijk te zwaar werk' juist af te nemen naarmate men in een groter bedrijf werkt.

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

Tabel 2 Belangrijkste zelf opgegeven verzuimredenen (vraag 28.4) naar geslacht, bedrijfstak en bedrijfsgrootte. Hierbij is 'ingezoomd' op *werkgerelateerde* verzuimers (vraag 28.3, 'Heeft u de indruk dat deze klachten het gevolg waren van het werk dat u deed?' = 'Ja, deels of hoofdzakelijk'; N = 1.362; NEA 2003)

	1 Werkdruk, werkstress	2 Emotioneel te zwaar	3 Lichamelijk te zwaar	4 Langdurig dezelfde handelingen/ computer-werk	5 Problemen met leiding of werkgever	6 Problemen met collega's of ondergeschikten	7 Problemen met cliënten of patiënten	8 Bedrijfs-ongeval	9 Gevaarlijke stoffen	10 Andere werk-gerelateerde redenen	N
Totale groep werkgerelateerde verzuimers	28,1%	3,5%	20,3%	12,8%	8,5%	2,5%	0,6%	5,2%	1,0%	17,5%	1.340
Wat is uw geslacht?											
Vrouw	29,0%	4,8% ▲	19,1%	15,1% ▲	8,1%	2,9%	0,8%	2,8% ▼▼▼	0,0% ▼▼	17,3%	582
Man	27,2%	2,5% ▼	21,2%	11,0% ▼	8,9%	2,2%	0,3%	7,1% ▲▲▲	1,8% ▲▲	17,8%	751
Bedrijfstak											
1 Industrie	23,1%	1,8%	21,3%	14,5%	12,2% ▲	1,8%	0,0%	10,6% ▲▲▲	0,3%	14,4%	205
2 Bouwnijverheid	9,3% ▼▼▼	2,3%	37,0% ▲▲▲	7,7%	8,4%	0,0%	0,0%	12,3% ▲▲▲	1,9%	21,2%	116
3 Handel	32,0%	3,7%	23,7%	11,1%	7,1%	2,7%	0,0%	2,7%	1,1%	15,9%	215
4 Vervoer en Communicatie	26,6%	5,8%	16,6%	15,0%	1,5% ▼▼	1,7%	0,5%	10,4% ▲	0,0%	22,1%	98
5 Financiële instellingen	38,5% ▲	7,3%	0,0% ▼▼▼	26,9% ▲▲▲	9,0%	5,3%	0,0%	2,5%	0,0%	10,4%	69
6 Zakelijke dienstverlening	48,5% ▲▲▲	0,4%	3,2% ▼▼▼	11,0%	10,0%	1,6%	0,0%	2,7%	0,7%	21,9%	115
7 Onderwijs	47,0% ▲▲▲	4,3%	9,0% ▼	8,6%	7,5%	1,9%	1,7%	1,9%	0,0%	18,0%	72
8 Gezondheids- en welzijnszorg	23,7%	8,4% ▲▲▲	30,0% ▲▲▲	8,2% ▼	7,4%	3,9%	1,4%	0,6% ▼▼	0,0%	16,3%	195

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

	1 Werkdruk, werkstress	2 Emotioneel te zwaar	3 Lichamelijk te zwaar	4 Langdurig dezelfde handelingen/ computer-werk	5 Problemen met leiding of werkgever	6 Problemen met collega's of ondergeschikten	7 Problemen met cliënten of patiënten	8 Bedrijfs-ongeval	9 Gevaarlijke stoffen	10 Andere werk-gerelateerde redenen	N
9 Openbaar bestuur/ overheid	33,1%	2,1%	12,6% ▼	16,8%	9,4%	4,3%	1,4%	0,8% ▼	0,5%	19,0%	99
10 Overige dienstverlening	16,0% ▼	0,0%	23,5%	15,1%	12,8%	5,5%	2,7% ▲	1,5%	5,7% ▲▲▲	17,2%	62
11 Landbouw, bosbouw en visserij	18,6%	0,0%	26,3%	16,2%	7,2%	0,0%	0,0%	15,7% ▲▲	0,0%	15,9%	35
12 Energie- en waterleiding-bedrijven	26,0%	0,0%	42,9%	17,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	14,0%	8
13 Horeca	19,4%	0,0%	18,7%	16,5%	10,5%	0,0%	0,0%	6,5%	6,6% ▲▲▲	21,7%	52
Vraag 2.7 Hoeveel personen werken er ongeveer in uw bedrijf of instelling?											
1-4	16,3% ▼	1,9%	14,7%	20,7%	10,9%	8,7% ▲▲	1,2%	4,1%	0,0%	21,5%	58
5-9	25,2%	3,4%	29,6% ▲	8,2%	12,8%	2,5%	0,0%	6,5%	0,0%	11,9%	118
10-49	28,0%	1,2% ▼▼	19,4%	9,9% ▼	10,7%	2,1%	0,1% ▼	6,4%	1,0%	21,2% ▲	386
50-99	21,1% ▼	2,8%	29,6% ▲▲▲	14,7%	5,4%	2,8%	0,2%	7,2%	2,6% ▲	13,6%	219
100-499	32,8% ▲	5,5% ▲	20,1%	12,8%	6,0%	1,3%	0,9%	4,1%	0,2%	16,1%	310
500-999	29,0%	9,2% ▲▲	14,0%	15,9%	3,0%	2,8%	1,9%	4,1%	3,3% ▲	16,9%	82
1000+	36,2% ▲	4,3%	9,4% ▼▼▼	15,4%	12,1%	3,0%	0,9%	2,0%	0,3%	16,4%	155

Noot. Elke gemarkeerde groep is op de betrokken variabele significant verschillend van de andere groepen.

▲: p<0,05, ▲▲: p<0,01, ▲▲▲: p<0,001 voor significant hoog 'scorende' groepen; '▼' voor significant laag 'scorende' groepen.

3.2 Aard klachten bij zelf opgegeven werkgerelateerd verzuim

Vraagstelling 2. Met wat voor soort klachten wordt verzuimd binnen de groep die zelf opgeeft met werkgerelateerd verzuim te kampen?

Eerst inventariseren we met welke klachten men naar eigen zeggen überhaupt (de laatste keer) verzuimde, of dat nu werkgerelateerd is of niet:

1. Griep of verkoudheid:	44,4%
2. Overige klachten:	14,5%
3. Rugklachten:	7,5%
4. Klachten maag of darmen:	6,9%
5. Klachten nek, schouders, armen, polsen, handen:	6,1%
6. Psychische klachten, overspannenheid, burnout:	5,5%
7. Klachten heup, benen, knieën, voeten:	5,0%
8. Klachten luchtwegen:	3,4%
9. Vermoeidheid of concentratieproblemen:	2,6%
10. Klachten oren of ogen:	1,3%
11. Conflict op het werk:	1,3%
12. Klachten hart- en vaatstelsel:	0,9%
13. Huidklachten:	<u>0,6%</u>
Totaal	100,0%

In Tabel 3 wordt de vraag beantwoord met welke klachten degenen verzuimden die zelf aangaven dat hun verzuim het gevolg was van hun werk; uitgesplitst naar geslacht, bedrijfstak, en bedrijfsgrootte. Degenen die zelf zeggen dat hun verzuim werkgerelateerd is, noemen het meest als 'verzuimklacht': rugklachten (17,3%); griep en/of verkoudheid (17,2%); klachten aan de nek, schouders, armen, polsen, of handen (RSI-achtige klachten, 16,2%) en burnout (15,9%).

Opvallend is dat relatief veel respondenten griep en/of verkoudheid noemen als *werkgerelateerde* verzuimklacht. Als gezegd, van de 5.602 respondenten die ten minste éénmaal verzuimde het afgelopen jaar, was griep en/of verkoudheid bij 2.488 (44,4%) de belangrijkste klacht. Van de groep die als gevolg van zijn werk verzuimde, had 17,2% (233 / 1.358) griep en/of verkoudheid als belangrijkste klacht. Dit wordt overigens significant door meer mannen (19,3%) dan vrouwen (14,7%) opgegeven.

Als we uitgaan van alle respondenten die met griep en/of verkoudheid verzuimden, dan had 9,4% daarvan (233 / 2.488) zelf de indruk dat dat het gevolg was van zijn werk. Dit percentage 'werkgerelateerde griep

en/of verkoudheid' is significant hoger in de bouw (18,0%, 20 / 111), en bij vervoer en communicatie (17,7%, 22 / 124), en significant lager bij financiële dienstverlening (5,2%, 11 / 211). Omstandigheden die 'bevorderlijk' zijn voor griep en/of verkoudheid als kou, vocht, en tocht, zullen zich in de bouw en het vervoer vaker voordoen dan in (bijvoorbeeld) de financiële dienstverlening.

Hoewel we in de tabellen e.d. de categorieën: '*voor een deel als gevolg van mijn werk*', en: '*hoofdzakelijk als gevolg van mijn werk*' samen hebben genomen als zijnde: '*als gevolg van mijn werk*', zien we dat vooral griep en/of verkoudheid wordt gezien als '*voor een deel* het gevolg van mijn werk'. Van alle respondenten die ten minste éénmaal hebben verzuimd het afgelopen jaar, gaf als gezegd 24,2% (1.358 / 5.604) aan dat dat het gevolg is van het werk dat men doet. Van die subgroep gaf 62,2% (845 / 1.358) aan dat die klachten *voor een deel* het gevolg van hun werk zijn. Onder degenen met griep en/of verkoudheid is dit laatste percentage echter significant en beduidend hoger (88,0%, 206 / 234), dan onder degenen met andere klachten dan griep en/of verkoudheid (56,9%, 639 / 1.124). Kortom, vooral bij griep en/of verkoudheid als werkgerelateerde klacht, ziet men dat werk relatief vaak niet als hoofd- maar als bijkomende reden.

Degenen die als gevolg van hun werk met griep en/of verkoudheid verzuimen, noemen relatief vaker (39,7%, 93 / 234) als verzuimreden de categorie 'anders', dan degenen die niet met griep of verkoudheid verzuimen (12,8%, 141 / 1.103). Degenen die als gevolg van hun werk met griep en/of verkoudheid verzuimen, geven echter vrijwel even vaak als reden 'werkdruk, werkstress' (29,1%, 68 / 234) op, als degenen die niet met griep of verkoudheid verzuimen (27,9%, 308 / 1.103). Dat betekent dat een deel van de respondenten als gevolg van 'werkdruk of werkstress' verzuimt, maar daarbij niet expliciet als klacht: 'psychische klachten, overspannenheid of burnout' heeft of opgeeft, maar in plaats daarvan de vermoedelijk veel 'laagdrempeligere' klacht: 'griep en/of verkoudheid'. Met andere woorden, een deel van door 'werkdruk, werkstress' ontstane verzuim is 'verborgen' in de klacht: 'griep en/of verkoudheid' en zit niet expliciet in de klacht: 'psychische klachten, overspannenheid of burnout'.

Als we de rest van Tabel 3 bekijken, dan is te zien dat meer mannen (9,0%) dan vrouwen (3,9%) hun laatste werkgerelateerde verzuim toeschrijven aan 'klachten aan de heup, benen, knieën, en/of voeten'. Daarnaast, maar in mindere mate, worden opgegeven: 'overige klachten'

(9,5% bij vrouwen en 6,5% bij mannen), 'vermoeidheid' (6,7%), 'conflicten op het werk' (3,4%), 'klachten luchtwegen' (meer vrouwen, 4,1%, dan mannen, 2,0%), 'maag en/of darmklachten' (meer vrouwen, 3,5%, dan mannen, 1,5%), 'hart- en vaatziekten' (meer mannen, 2,1%, dan vrouwen, 0,8%), 'oor- en oogklachten' (1,1%), en ten slotte 'huidklachten' (0,8%).

Met behulp van de significantiesymbolen is in Tabel 3 eenvoudig te zien in welke bedrijfstakken en bedrijfsgroottes men relatief vaak met welke klacht verzuimt. Zo valt op dat werknemers in de bouw relatief vaak met rugklachten verzuimen, maar dat dat ook geldt voor werknemers in de horeca. Burnout wordt vooral in financiële instellingen opgegeven, concentratieproblemen relatief vaak in het onderwijs, zowel 'conflict op het werk' als 'luchtwegklachten' relatief vaak in de horeca, en huidklachten relatief het meest in de landbouw, bosbouw, en visserij.

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

Tabel 3 'Met wat voor soort klacht heeft u de laatste keer verzuimd?' (vraag 28.1) naar geslacht, bedrijfstak, en bedrijfs grootte. Hierbij is 'ingezoomd' op *werkgerelateerde* verzuimders (vraag 28.3, 'Heeft u de indruk dat deze klachten het gevolg waren van het werk dat u deed?' = 'Ja, deels of hoofdzakelijk'; N = 1.362; NEA 2003)

	1 Rug-klachten	2 Klachten nek, schou- ders, ar- men, pol- sen, han- den	3 Klachten heup, be- nen, knieën, voeten	4 Klach- ten hart- en vaat- stelsel	5 Psy- chische klachten, over- spannen- heid, burn- out	6 Vermoeid- heid of concen- tratie- problemen	7 Conflict op het werk	8 Klachten luchtwegen	9 Klach- ten maag of darmen	10 Huid- klachten	11 Klach- ten of ogen	12 Griep of ver- koud- heid	13 Ove- rige klachten	Totaal	N
Totale groep werkgerelateerde verzuimders	17,3%	16,2%	6,9%	1,5%	15,9%	6,7%	3,4%	2,9%	2,4%	0,8%	1,1%	17,2%	7,8%	100%	1.358
Wat is uw geslacht?															
Vrouw	16,4%	17,8%	3,9% ▼▼▼	0,8% ▼	15,4%	8,2%	4,1%	4,1% ▲	3,5% ▲	0,7%	1,1%	14,7% ▼	9,5% ▲	100%	590
Man	17,6%	15,0%	9,0% ▲▲▲	2,1% ▲	16,3%	5,6%	2,9%	2,0% ▼	1,5% ▼	0,9%	1,1%	19,3% ▲	6,5% ▼	100%	761
Bedrijfstak															
1 Industrie	19,7%	13,0%	9,7%	0,9%	13,8%	3,1% ▼	5,0%	2,0%	2,6%	0,7%	2,4% ▲	15,5%	11,5% ▲	100%	208
2 Bouwnijverheid	27,1% ▲▲	22,4%	11,7% ▲	1,4%	8,6% ▼	2,4%	0,0% ▼	2,3%	0,9%	2,6% ▲	0,0%	17,1%	3,5%	100%	117
3 Handel	20,1%	15,2%	5,9%	2,6%	16,2%	4,5%	2,2%	5,9% ▲▲	1,1%	0,0%	0,0%	17,6%	8,8%	100%	218
4 Vervoer en Communicatie	20,9%	19,1%	9,9%	2,2%	14,3%	3,8%	1,4%	0,5%	2,4%	0,0%	0,5%	22,0%	2,9%	100%	101
5 Financiële in- stellingen	4,9% ▼▼	14,5%	0,0% ▼	1,6%	37,9% ▲▲▲	13,8% ▲	0,0%	2,7%	4,4%	0,0%	1,3%	15,8%	3,1%	100%	69
6 Zakelijke dienst- verlening	12,5%	10,7%	2,0% ▼	0,6%	18,2%	12,5% ▲▲	4,9%	0,0%	2,1%	1,4%	3,1% ▲	21,7%	10,2%	100%	116
7 Onderwijs	8,2% ▼	9,4%	2,3%	2,1%	15,7%	16,9% ▲▲▲	1,7%	3,4%	4,2%	0,0%	3,1%	21,4%	11,4%	100%	72

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

	1 Rug-klachten	2 Klachten nek, schou- ders, ar- men, pol- sen, han- den	3 Klachten heup, be- nen, knieën, voeten	4 Klach- ten hart- en vaat- stelsel	5 Psy- chische klachten, over- spannen- heid, burn- out	6 Vermoeid- heid of concen- tratie- problemen	7 Conflict op het werk	8 Klachten luchtwegen	9 Klach- ten maag of darmen	10 Huid- klachten	11 Klach- ten of ogen	12 Griep of ver- koud- heid	13 Ove- rige klachten	Totaal	N
8 Gezondheids- en welzijnszorg	16,5%	16,4%	4,6%	1,6%	15,1%	7,4%	5,0%	3,0%	4,3%	0,3%	0,6%	16,5%	8,9%	100%	197
9 Openbaar be- stuur/ overheid	7,5% ▼▼	17,7%	10,3%	2,3%	19,3%	10,6%	2,4%	2,2%	2,2%	0,5%	1,2%	18,7%	5,2%	100%	101
10 Overige dienstverlening	17,6%	14,5%	5,9%	1,1%	19,1%	8,3%	4,8%	2,2%	2,7%	2,0%	0,0%	14,7%	7,0%	100%	62
11 Landbouw, bosbouw en vis- serij	9,0%	34,2% ▲▲	15,0%	0,0%	10,1%	0,0%	2,0%	0,0%	0,0%	7,7% ▲▲▲	0,0%	14,2%	7,8%	100%	35
12 Energie- en waterleiding- bedrijven	33,9%	40,1%	0,0%	0,0%	6,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	19,2%	0,0%	100%	8
13 Horeca	30,3% ▲▲	18,5%	7,7%	0,0%	6,3% ▼	3,1%	12,0% ▲▲▲	10,6% ▲▲▲	0,0%	0,0%	0,0%	5,1% ▼	6,3%	100%	55

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

	1 Rug-klachten	2 Klachten nek, schou- ders, ar- men, pol- sen, han- den	3 Klachten heup, be- nen, knieën, voeten	4 Klach- ten hart- en vaat- stelsel	5 Psy- chische klachten, over- spannen- heid, burn- out	6 Vermoeid- heid of concen- tratie- problemen	7 Conflict op het werk	8 Klachten luchtwegen	9 Klach- ten maag of darmen	10 Huid- klachten	11 Klach- ten of ogen	12 Griep of ver- koud- heid	13 Ove- rige klachten	Totaal	N
Vraag 2.7 Hoeveel personen werken er ongeveer in uw bedrijf of instelling?															
1-4	17,8%	17,4%	7,7%	0,0%	19,2%	5,0%	9,3%▲	0,0%	1,9%	0,0%	3,9%▲	10,7%	7,2%	100%	60
5-9	17,2%	15,3%	4,8%	1,2%	17,8%	6,9%	6,2%	1,5%	0,6%	1,1%	1,1%	17,2%	9,2%	100%	118
10-49	18,0%	13,8%	8,7%	1,9%	12,3%▼	8,4%	3,5%	2,1%	2,9%	1,7%▲	1,7%	18,3%	6,8%	100%	391
50-99	18,8%	22,0%▲	5,9%	1,3%	12,9%	2,7%▼▼	2,2%	3,2%	1,8%	0,9%	0,0%	18,2%	10,0%	100%	220
100-499	16,3%	16,2%	7,2%	0,8%	18,2%	7,6%	2,2%	4,1%	2,5%	0,5%	1,0%	14,7%	8,8%	100%	313
500-999	12,6%	14,8%	4,4%	4,3%▲	17,8%	10,1%	2,4%	1,5%	3,3%	0,0%	0,0%	19,1%	9,9%	100%	82
1000+	12,9%	15,3%	5,1%	2,0%	21,5%▲	5,8%	3,8%	5,3%	2,7%	0,0%	0,9%	20,9%	3,9%▼	100%	161

Noof. Elke gemarkeerde groep is op de betrokken variabele significant verschillend van de andere groepen.

▲: p<0,05, ▲▲: p<0,01, ▲▲▲: p<0,001 voor significant hoog 'scorende' groepen; '▼' voor significant laag 'scorende' groepen.

3.3 Verzuimduur naar zelf opgegeven verzuimredenen

Vraagstelling 3. Wat is het verband tussen de aard van de verzuimklachten en verzuimredenen en de duur van dat verzuim?

We beperken deze vraagstelling tot het laatste verzuim; alleen voor die verzuimepisode is doorgevraagd op klachten en redenen. De correlatie (r) tussen de duur van het totale verzuim in het afgelopen jaar (vraag 27.3) en de duur van het laatste verzuim (vraag 28.2) is echter zeer groot (0,92) en geeft daarmee een goed beeld van het totale verzuim.

Verzuim als gevolg van griep en/of verkoudheid (gemiddeld 4 dagen), en maag- en/of darmklachten (gemiddeld 7 dagen) is relatief kort; alle andere klachten hebben een langer dan wel veel langer verzuim tot gevolg (burnout: gemiddeld 46 dagen; hart- en vaatziekten: gemiddeld 49 dagen; Tabel 4a).

Werkgerelateerd verzuim heeft een langere verzuimduur tot gevolg (gemiddeld 25 dagen) dan verzuim dat niet werkgerelateerd is (gemiddeld 11 dagen, $p < 0,001$). Dit verschil zien we met name bij de categorieën: 'klachten nek, schouders, armen, polsen en/of handen (RSI-achtige klachten)', 'maag- en/of darmklachten', en als er sprake is van griep en/of verkoudheid die de betrokkene aan het werk toeschrijft. Opvallend is dat vermoeidheid of concentratieproblemen juist tegen dit patroon ingaan. Als deze klachten (volgens de betrokkene) *niet* het gevolg zijn van het werk, dan is de verzuimduur als gevolg van deze klachten juist langer (gemiddeld 41 dagen), dan als die klachten *wel* het gevolg zijn van het werk (gemiddeld 'slechts' 14 dagen).

Tabel 4a Gemiddeld aantal dagen verzuim bij de laatste verzuimepisode (vraag 28.2) naar verzuimklachten (vraag 28.1) en naar werkgerelateerdheid (vraag 28.3; NEA 2003)

	Verzuimd en werkgerelateerd		Verzuimd, maar niet werkgerelateerd		Totaal	
	Dagen (M)	N	Dagen (M)	N	Dagen (M)	N
Totale groep verzuimers	24,8 ↑↑↑	1.296	10,5 ↓↓↓	4.131	13,9	5.427
1 Rugklachten	23,1	221	20,1	179	21,7 ▲▲▲	400
2 Klachten nek, schou- ders, armen, polsen, han- den	37,3 ↑	210	20,8 ↓	112	31,5 ▲▲▲	322
3 Klachten heup, benen, knieën, voeten	24,9	91	23,1	182	23,7 ▲▲▲	273
4 Klachten hart- en vaat- stelsel	64,1	21	36,6	26	48,7 ▲▲▲	47
5 Psychische klachten, overspannenheid, burnout	45,2	193	47,7	79	45,9 ▲▲▲	272
6 Vermoeidheid of con- centratieproblemen	14,1 ↓↓	86	40,5 ↑↑	54	24,3 ▲▲	140
7 Conflict op het werk	38,8	44	27,5	28	34,4 ▲▲▲	72
8 Klachten luchtwegen	15,1	40	10,5	135	11,5	175
9 Klachten maag of dar- men	18,9 ↑↑	30	6,1 ↓↓	351	7,1 ▼▼▼	381
10 Huidklachten	18,9	10	33,7	21	29,0 ▲	31
11 Klachten oren of ogen	25,2	15	13,2	58	15,6	73
12 Griep of verkoudheid	5,8 ↑↑↑	233	3,5 ↓↓↓	2.221	3,7 ▼▼▼	2.454
13 Overige klachten	9,0 ↓	103	18,8 ↑	684	17,5 ▲▲	787

Noot. Elke gemarkeerde groep is op de betrokken variabele significant verschillend van de andere groepen. ▲: p<0,05, ▲▲: p<0,01, ▲▲▲: p<0,001 voor significant hoog 'scorende' groepen; ▼ voor significant laag 'scorende' groepen bij de toetsing tussen klachtcategorieën; ↑: p<0,05, ↑↑: p<0,01, ↑↑↑: p<0,001 voor significant hoog 'scorende' groepen; ↓ voor significant laag 'scorende' groepen bij de toetsing tussen de groep wel- tegenover de groep niet-werkgerelateerd verzuim.

Binnen de subgroep met zelf opgegeven arbeidsgelateerd verzuim zien we dat verzuim met als reden 'emotioneel te zwaar werk' (gemiddeld 45 dagen) en 'lichamelijk te zwaar werk' (gemiddeld 31 dagen) beduidend meer verzuimdagen tot gevolg heeft dan in de gehele groep met zelf opgegeven werkgerelateerd verzuim (gemiddeld 25 dagen; Tabel 4b). Ook 'problemen met leiding of werkgever' heeft gemiddeld veel verzuimdagen tot gevolg (gemiddeld 31 dagen), maar aangezien het aantal betrokken respondenten met deze problemen relatief klein is (N = 109) is dit resultaat niet significant en moet daarom met enige terughoudendheid worden geïnterpreteerd.

Tabel 4b Gemiddeld aantal dagen verzuim bij de laatste verzuimepisode (vraag 28.2) naar zelf opgegeven werkgerelateerde verzuimredenen (vraag 28.4; NEA 2003)

	Dagen	Significantie	N
Totale groep werkgerelateerde verzuimers	24,7		1.278
1 Werkdruk, werkstress	23,2		355
2 Emotioneel te zwaar	44,6	▲▲	46
3 Lichamelijk te zwaar	31,1	▲	265
4 Langdurig dezelfde handelingen/ computerwerk	22,7		159
5 Problemen met leiding of werkgever	31,3		109
6 Problemen met collega's of ondergeschikten	16,6		31
7 Problemen met cliënten of patiënten	12,5		7
8 Bedrijfsongeval	29,1		68
9 Gevaarlijke stoffen	7,9		12
10 Andere werkgerelateerde reden	14,7	▼▼	226

Noot. Elke gemarkeerde groep is op de betrokken variabele significant verschillend van de andere groepen. ▲: $p < 0,05$, ▲▲: $p < 0,01$, ▲▲▲: $p < 0,001$ voor significant hoog 'scorende' groepen; '▼' voor significant laag 'scorende' groepen.

4 Benadering 2: Statistische vergelijking van risicogroepen

Vraagstelling 4. Hoe hoog is het verzuim van hoog- ten opzichte van laag-blootgestelden op de gemeten arbeidsrisico's?

Deze onderzoeksvraag wordt beantwoord met de resultaten in Tabel 5, waarin alle in aanmerking komende arbeidsrisico's zijn afgezet tegen de verzuimfrequentie en het verzuimpercentage (hetgeen op een andere 'schaal' neerkomt op de verzuimduur). Als we eerst kijken naar de totale groep, zonder uitsplitsing, dan zien we dat men in de 'laatste' 12 maanden gemiddeld 1,44 keer per persoon heeft verzuimd, en dat het totale aantal verzuimdagen als percentage van het totale aantal te werken dagen 2,88% is. Dit verzuimpercentage is, zoals eerder gerapporteerd en toegevoegd (Smulders, 2004, p. 10), vermoedelijk een onderschatting.

De meeste arbeidsrisico's hangen in de verwachte richting samen met de verzuimfrequentie en het verzuimpercentage. Door echter niet alleen naar de significantie maar ook naar de effectgrootte (dat wil zeggen de correlatie (r)) te kijken, is Tabel 5 als volgt samen te vatten. We noemen zowel bij de verzuimfrequentie als het verzuimpercentage de drie grootste effectgroottes of correlaties (de bijbehorende percentages zijn in Tabel 5 vet en onderstreept).

Het aantal keer verzuimd, de *verzuimfrequentie*, hangt het sterkste samen met 'arbeidsongeval': gemiddeld 1,33 keer verzuimd in de groep zonder ongeval, tegenover 2,66 keer in de groep met ongeval. Met andere woorden, circa de helft van de ziekmeldingen is het gevolg van het arbeidsrisico 'arbeidsongeval'. Op de tweede plaats hangt de verzuimfrequentie samen met het arbeidsrisico 'houdingbelasting' (1,28 keer bij lage, tegenover 2,05 keer bij hoge houdingbelasting⁷); en op de derde plaats met het arbeidsrisico 'repeterende bewegingen' (1,28 tegenover 1,94 keer verzuimd de afgelopen 12 maanden bij lage respectievelijk hoge blootstelling aan 'repeterende bewegingen').

Het *verzuimpercentage* wordt na door 'arbeidsongeval' (2,57% verzuim zonder, tegenover 7,07% verzuim met 'arbeidsongeval') het sterkste beïnvloed door de arbeidsrisico's 'houdingbelasting' (2,46% tegenover 4,78%), en 'werkdruk' (verzuimpercentage van 2,50% tegenover 4,22%).

⁷ Houdingbelasting (vraag 10): Langdurig in dezelfde houding werken, buigen, draaien met bovenlichaam, hoofd, nek, armen geheven houden, lang achtereen staan, en/of geknield of gehurkt werken (Bijlage C).

Tabel 5 Verzuimfrequentie en verzuimpercentage naar blootstelling aan de gemeten psychosociale en fysieke arbeidsrisico's (NEA 2003)

		Verzuimfrequentie (aantal keer verzuimd afgelopen jaar) (N = 9.392)	Verzuimpercentage (percentage verzuim- de dagen afgelopen jaar) (N = 9.917)
Totale groep		1,41	2,88%
Werkdruk (vraag 5)	Laag	1,32	2,50%
	Hoog	1,76 ▲▲▲	4,22% ▲▲▲
Emotioneel zwaar werk (vraag 7)	Laag	1,31	2,57%
	Hoog	1,88 ▲▲▲	4,10% ▲▲▲
Fysiek zwaar werk (vraag 8)	Laag	1,46	2,64%
	Hoog	1,26	3,80% ▲▲▲
Trillingen tijdens het werk (vraag 9)	Laag	1,44	2,71%
	Hoog	1,32	3,26% ▲▲
Houdingbelasting (vraag 10)	Laag	1,28	2,46%
	Hoog	2,05 ▲▲▲	4,78% ▲▲▲
Repeterende bewegingen (vraag 11)	Laag	1,28	2,62%
	Hoog	1,94 ▲▲▲	3,90% ▲▲▲
Geluid (vraag 12)	Laag	1,45	2,76%
	Hoog	1,29	3,34% ▲▲
Gevaarlijk werk (vraag 14.1)	Nee	1,44	2,69%
	Ja	1,33	3,46% ▲▲▲
Werken op ≥ 2,50 m hoogte (vraag 14.3)	Nee	1,44	2,73%
	Ja	1,30	3,56% ▲▲▲
Risicovolle machines (vraag 14.4)	Nee	1,47	2,77%
	Ja	1,28	3,04%
Ongewenste seksuele aandacht van klanten (vraag 15a)	Nooit	1,35	2,76%
	≥ 1 keer	2,02 ▲▲▲	3,70% ▲▲
Ongewenste seksuele aandacht van chefs of collega's (vraag 15b)	Nooit	1,38	2,83%
	≥ 1 keer	2,11 ▲▲▲	3,21%
Intimidatie door klanten (vraag 15c)	Nooit	1,34	2,64%
	≥ 1 keer	1,63 ▲▲	3,42% ▲▲▲
Intimidatie door chefs of collega's (vraag 15d)	Nooit	1,33	2,60%
	≥ 1 keer	1,87 ▲▲▲	4,37% ▲▲▲
Lichamelijk geweld door klanten (vraag 15e)	Nooit	1,38	2,77%
	≥ 1 keer	1,80 ▲	3,72% ▲▲
Lichamelijk geweld door chefs of collega's (vraag 15f)	Nooit	1,41	2,86%
	≥ 1 keer	1,57	2,81%
Arbeidsongeval (vraag 16.1)	Nee	1,33	2,57%
	Ja	2,66 ▲▲▲	7,07% ▲▲▲

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

		Verzuimfrequentie (aantal keer verzuimd afgelopen jaar) (N = 9.392)	Verzuimpercentage (percentage verzuim- de dagen afgelopen jaar) (N = 9.917)
Contact met chemicaliën (vraag 17.1)	Nee	1,46	2,75%
	Ja	1,26	3,34% ▲▲
Schoonmaak- en desinfecteermid- delen (vraag 17)	Nee	1,35	2,65%
	Ja	1,46	3,05% ▲
Verf- en oplosmiddelen (vraag 17)	Nee	1,40	2,71%
	Ja	1,46	3,47% ▲▲
Lasrook en metaalbewerkingstoffen (vraag 17)	Nee	1,43	2,82%
	Ja	1,30	2,96%
Risicovolle biologische stoffen (vraag 17)	Nee	1,40	2,76%
	Ja	1,61	3,84% ▲▲
Bestrijdingsmiddelen (vraag 17)	Nee	1,40	2,81%
	Ja	1,87	3,71%
Uitlaatgassen en/of 'stof' (vraag 17)	Nee	1,43	2,78%
	Ja	1,37	2,98%

Noot. Elke gemarkeerde groep is op de betrokken variabele significant verschillend van de andere groepen. ▲: $p < 0,05$, ▲▲: $p < 0,01$, ▲▲▲: $p < 0,001$ voor significant hoog 'scorende' groepen; '▼' voor significant laag 'scorende' groepen.

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

5 Vergelijking tussen beide benaderingen

Vraagstelling 5. Wat zijn de getalsmatige overeenkomsten en verschillen tussen de zelf opgegeven reden benadering en de statistische benadering van verzuim?

Allereerst: wat is het verband tussen elk van de arbeidsrisico's en elk van de redenen om de laatste keer te verzuimen (Tabel 6). Er is daarbij een selectie gemaakt op de personen die zelf hebben opgegeven te hebben verzuimd 'als gevolg van het werk dat men deed'. Bijvoorbeeld het eerste resultaat van Tabel 6 moet als volgt worden gelezen. Onder degenen die laag scoorden op het arbeidsrisico 'werkdruk' (vraag 5), gaf slechts 18,8% aan dat men verzuimde met als reden 'werkdruk, werkstress' (vraag 28.4); onder degenen die hoog scoorden op het arbeidsrisico 'werkdruk' (vraag 5) gaf 43,7% aan dat men verzuimde met als reden 'werkdruk, werkstress'. Het symbool '▲▲▲' houdt in dat het tweede percentage significant groter is dan het eerste ($p < 0,001$).

Er is een redelijke correlatie tussen de zelf opgegeven verzuimredenen (vraag 28.4) en het hebben gewerkt onder het 'overeenkomstige' arbeidsrisico. De bij Tabel 6 behorende correlatietabel liet zien dat:

1. de reden: 'werkdruk, werkstress' het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico: 'werkdruk' (vraag 5; $r = 0,27$);
2. de reden: 'emotioneel te zwaar' het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico: 'emotioneel zwaar werk' (vraag 7; $r = 0,17$);
3. de reden 'lichamelijk te zwaar' het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico: 'fysiek zwaar werk' (vraag 8; $r = 0,31$);
4. de reden: 'langdurig dezelfde handelingen/ computerwerk' het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico: 'repeterende bewegingen' (vraag 11; $r = 0,11$);
5. de reden: 'problemen met leiding of werkgever' het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico: 'intimidatie door chefs of collega's' (vraag 15d, 0 = 'nee, nooit', 1 = 'ten minste één keer'; $r = 0,17$);
6. de reden: 'problemen met collega's of ondergeschikten' het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico: 'ongewenste seksuele aandacht van chefs of collega's' (vraag 15b; $r = 0,09$);
7. de reden: 'problemen met cliënten of patiënten' het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico: 'lichamelijk geweld door klanten' (vraag 15e; $r = 0,15$);
8. de reden: 'bedrijfsongeval' het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico: het zich hebben voorgedaan van een arbeidsongeval (vraag 16.1; $r = 0,35$);

9. de reden: 'gevaarlijke stoffen' het sterkste samenhangt met de arbeidsrisico-vraag (14.1): 'Moet u gevaarlijk werk doen' (0 = 'nee', 1 = 'ja'; $r = 0,12$), en opvallend genoeg dus niet met één of meer van de vragen over gevaarlijke stoffen (vraag 17).

Bovenstaande paren van arbeidsrisico aan de ene kant en zelf opgegeven verzuimredenen aan de andere kant zijn in de navolgende analyses aan elkaar 'gekoppeld'. Daarbij was niet alleen de hoogste correlatie doorslaggevend, maar is ook gekeken of beide aspecten inhoudelijke overlap vertonen. Zo correleert de zelf opgegeven reden 'lichamelijk te zwaar werk' niet alleen het sterkste met het arbeidsrisico 'fysiek zwaar werk', maar lijkt dit arbeidsrisico met items als '*Moet u in uw werk lasten van meer dan 5 kg tillen?*' (zie Bijlage C) ook inhoudelijk goed bij de zelf opgegeven reden 'lichamelijk te zwaar werk' te passen.

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

Tabel 6 Zelf opgegeven verzuimredenen naar blootstelling aan de gemeten psychosociale en fysieke arbeidsrisico's. Hierbij is 'ingezoomd' op *werkgerelateerde* verzuimers (vraag 28.3, 'Heeft u de indruk dat deze klachten het gevolg waren van het werk dat u deed?' = 'Ja, deels of hoofdzakelijk'; N = 1.362; NEA 2003)

		Belangrijkste zelf opgegeven verzuimredenen (vraag 28.4)									
<i>Werkgerelateerde</i> verzuimers		Werkdruk, werkstress	Emotioneel te zwaar	Lichamelijk te zwaar	Langdurig zelfde han- delingen/ computer- werk	Problemen met leiding of werk- gever	Problemen met colle- ga's of on- dergeschik- ten	Problemen met cliën- ten of pati- enten	Bedrijfs- ongeval	Gevaarlijke stoffen	Andere werk- gerelateerde redenen
Arbeidsrisico's	Totaal	28,1%	3,5%	20,3%	12,8%	8,5%	2,5%	0,6%	5,2%	1,0%	17,5%
Werkdruk (vraag 5)	Laag	18,8%	3,5%	22,6%	15,8%	7,7%	2,7%	0,7%	5,9%	0,6%	21,7%
	Hoog	43,7% ▲▲▲	3,6%	16,1% ▼▼	7,3% ▼▼▼	10,2%	2,1%	0,3%	4,3%	1,8% ▲	10,8% ▼▼▼
Emotioneel zwaar werk (vraag 7)	Laag	24,5%	1,6%	23,4%	14,5%	7,4%	1,7%	0,3%	6,4%	1,1%	19,1%
	Hoog	35,9% ▲▲▲	8,5% ▲▲▲	12,3% ▼▼▼	8,3% ▼▼	11,6% ▲	4,4% ▲▲	1,3% ▲	2,5% ▼▼	0,9%	14,3% ▼
Fysiek zwaar werk (vraag 8)	Laag	35,0%	3,5%	11,6%	14,9%	9,6%	3,0%	0,8%	3,1%	0,5%	18,1%
	Hoog	14,1% ▼▼▼	3,6%	37,7% ▲▲▲	9,2% ▼▼	6,6%	1,6%	0,2%	9,5% ▲▲▲	2,1% ▲▲	15,3%
Trillingen tijdens het werk (vraag 9)	Laag	34,7%	4,2%	14,6%	13,8%	9,1%	3,0%	0,7%	2,3%	0,8%	16,8%
	Hoog	12,7% ▼▼▼	1,8% ▼	33,9% ▲▲▲	9,7% ▼	6,8%	1,6%	0,1%	12,2% ▲▲▲	1,4%	19,8%
Houdingbelasting (vraag 10)	Laag	34,4%	3,9%	14,6%	12,0%	9,4%	2,9%	0,8%	3,3%	0,4%	18,2%
	Hoog	14,6% ▼▼▼	2,3%	31,8% ▲▲▲	14,9%	6,9%	1,7%	0,0%	9,0% ▲▲▲	2,2% ▲▲	16,4%
Repeterende bewegingen (vraag 11)	Laag	29,4%	3,3%	21,3%	11,0%	7,7%	2,6%	0,8%	4,9%	1,3%	17,8%
	Hoog	23,4% ▼	4,2%	18,0%	19,3% ▲▲▲	10,9%	2,3%	0,0%	6,3%	0,3%	15,2%
Geluid (vraag 12)	Laag	32,9%	3,1%	16,8%	15,1%	8,5%	2,9%	0,7%	3,4%	0,4%	16,2%
	Hoog	18,0% ▼▼▼	3,9%	28,6% ▲▲▲	8,3% ▼▼▼	8,3%	1,7%	0,2%	9,2% ▲▲▲	2,5% ▲▲▲	19,5%

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

		Belangrijkste zelf opgegeven verzuimredenen (vraag 28.4)									
<i>Werkgerelateerde verzuimders</i>		Werkdruk, werkstress	Emotioneel te zwaar	Lichamelijk te zwaar	Langdurig zelfde handelingen/ computer-werk	Problemen met leiding of werkgever	Problemen met collega's of ondergeschikten	Problemen met cliënten of patiënten	Bedrijfs-ongeval	Gevaarlijke stoffen	Andere werkgerelateerde redenen
Gevaarlijk werk (vraag 14.1)	Nee	34,8%	3,7%	15,6%	15,1%	9,2%	2,8%	0,4%	2,2%	0,1%	16,3%
	Ja	16,4% ▼▼▼	3,3%	28,7% ▲▲▲	9,0% ▼▼	7,4%	2,0%	0,8%	10,2% ▲▲▲	2,6% ▲▲▲	19,6%
Werken op ≥ 2,50 m hoogte (vraag 14.3)	Nee	31,1%	3,6%	17,5%	14,6%	8,7%	2,8%	0,6%	3,7%	0,7%	16,7%
	Ja	17,8% ▼▼▼	3,3%	29,1% ▲▲▲	7,7% ▼▼	8,2%	1,7%	0,2%	9,9% ▲▲▲	2,1% ▲	20,1%
Risicovolle machines (vraag 14.4)	Nee	35,6%	4,2%	13,1%	15,3%	9,3%	3,1%	0,9%	2,1%	0,4%	16,0%
	Ja	16,3% ▼▼▼	2,5%	31,4% ▲▲▲	9,6% ▼▼	7,4%	1,3% ▼	0,0% ▼	10,1% ▲▲▲	2,1% ▲▲	19,3%
Ongewenste seksuele aandacht van klanten (vraag 15a)	Nooit	28,0%	3,0%	19,8%	12,9%	8,2%	2,7%	0,5%	5,6%	1,0%	18,3%
	≥ 1 keer	28,0%	6,2% ▲	24,4%	13,0%	10,1%	0,6%	1,2%	1,9%	1,4%	13,1%
Ongewenste seksuele aandacht van chefs of collega's (vraag 15b)	Nooit	28,4%	3,1%	20,9%	12,5%	8,2%	2,1%	0,6%	5,0%	1,1%	18,1%
	≥ 1 keer	22,4%	8,8% ▲▲	12,3% ▼	17,8%	11,7%	7,3% ▲▲	0,7%	7,5%	0,0%	11,5%
Intimidatie door klanten (vraag 15c)	Nooit	25,4%	2,2%	22,1%	14,4%	8,5%	2,2%	0,1%	6,3%	0,9%	17,9%
	≥ 1 keer	33,2% ▲▲	6,1% ▲▲▲	16,6% ▼	10,0% ▼	8,5%	3,2%	1,4% ▲▲	2,9% ▼▼	1,2%	16,9%
Intimidatie door chefs of collega's (vraag 15d)	Nooit	28,1%	3,5%	20,8%	13,5%	5,7%	1,6%	0,7%	5,8%	1,0%	19,2%
	≥ 1 keer	28,5%	2,9%	18,7%	11,2%	16,4% ▲▲▲	4,8% ▲▲▲	0,1%	3,3%	1,0%	13,0% ▼▼

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

		Belangrijkste zelf opgegeven verzuimredenen (vraag 28.4)									
<i>Werkgerelateerde verzuimders</i>		Werkdruk, werkstress	Emotioneel te zwaar	Lichamelijk te zwaar	Langdurig zelfde handelingen/computerwerk	Problemen met leiding of werkgever	Problemen met collega's of ondergeschikten	Problemen met cliënten of patiënten	Bedrijfsongeval	Gevaarlijke stoffen	Andere werkgerelateerde redenen
Lichamelijk geweld door klanten (vraag 15e)	Nooit	27,7%	2,8%	20,6%	13,5%	9,0%	2,6%	0,2%	5,1%	1,0%	17,6%
	≥ 1 keer	30,7%	8,0% ▲▲▲	17,4%	8,7%	4,6%	1,9%	3,6% ▲▲▲	5,7%	1,4%	18,0%
Lichamelijk geweld door chefs of collega's (vraag 15f)	Nooit	28,3%	3,3%	20,2%	12,6%	8,6%	2,4%	0,6%	5,2%	1,0%	17,7%
	≥ 1 keer	18,8%	11,0%	16,5%	31,8% ▲	0,0%	10,1%	0,0%	0,0%	0,0%	11,7%
Arbeidsongeval (vraag 16.1)	Nee	30,1%	3,4%	21,4%	13,4%	7,6%	2,5%	0,3%	1,4%	1,1%	18,9%
	Ja	19,8% ▼▼▼	3,4%	15,7% ▼	11,2%	12,0% ▲	2,6%	1,8% ▲▲	21,1% ▲▲▲	0,6%	11,9% ▼▼
Contact met chemicaliën (vraag 17.1)	Nee	32,3%	3,9%	16,4%	14,2%	8,7%	2,5%	0,8%	3,5%	0,4%	17,3%
	Ja	17,1% ▼▼▼	2,4%	29,7% ▲▲▲	9,7% ▼	8,1%	2,4%	0,0%	10,1% ▲▲▲	2,8% ▲▲▲	17,7%
Schoonmaak- en desinfectiemiddelen (vraag 17)	Nee	39,7%	3,6%	9,0%	15,7%	9,1%	4,0%	0,7%	2,8%	0,0%	15,4%
	Ja	21,0% ▼▼▼	3,5%	27,1% ▲▲▲	11,2% ▼	8,2%	1,6% ▼▼	0,5%	6,7% ▲▲	1,6% ▲▲	18,8%
Verf- en oplosmiddelen (vraag 17)	Nee	31,3%	3,8%	18,1%	14,1%	7,9%	2,6%	0,7%	3,7%	0,8%	17,1%
	Ja	18,6% ▼▼▼	2,7%	26,8% ▲▲▲	7,5% ▼▼	10,7%	1,8%	0,2%	10,6% ▲▲▲	1,8%	19,3%
Lasrook en metaalbewerkingstoffen (vraag 17)	Nee	30,3%	4,1%	17,9%	13,5%	8,4%	2,4%	0,7%	4,4%	1,0%	17,4%
	Ja	15,1% ▼▼▼	0,4% ▼	33,4% ▲▲▲	7,2% ▼	9,4%	2,8%	0,0%	10,8% ▲▲▲	1,3%	19,6%

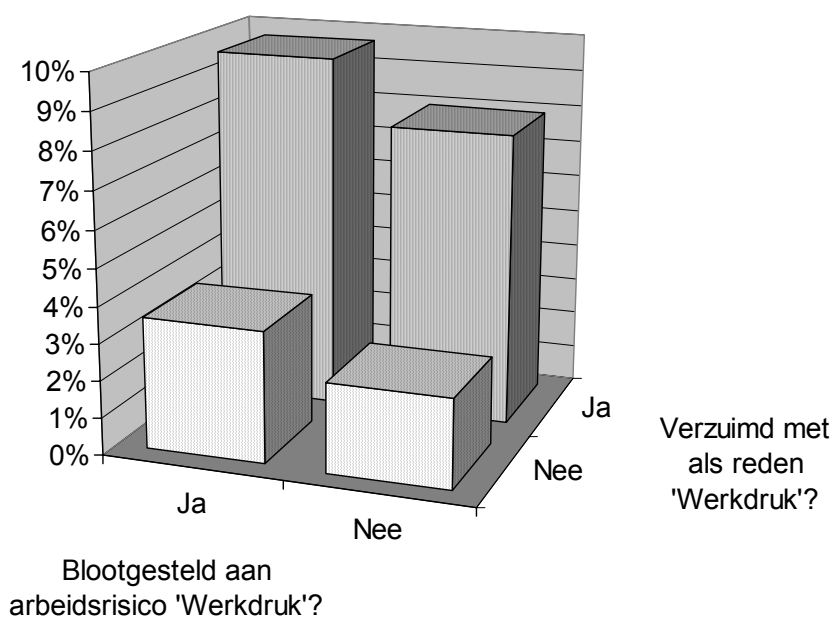
Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

Belangrijkste zelf opgegeven verzuimredenen (vraag 28.4)											
<i>Werkgerelateerde verzuimders</i>		Werkdruk, werkstress	Emotioneel te zwaar	Lichamelijk te zwaar	Langdurig zelfde handelingen/computerwerk	Problemen met leiding of werkgever	Problemen met collega's of ondergeschikten	Problemen met cliënten of patiënten	Bedrijfsongeval	Gevaarlijke stoffen	Andere werkgerelateerde redenen
Risicovolle biologische stoffen (vraag 17)	Nee	29,3%	3,3%	18,1%	13,2%	8,6%	2,4%	0,5%	5,7%	1,1%	17,7%
	Ja	17,9% ▼	6,6%	37,6% ▲▲▲	5,8% ▼	7,0%	3,2%	1,6%	1,3%	0,0%	19,0%
Bestrijdingsmiddelen (vraag 17)	Nee	28,7%	3,5%	19,9%	12,8%	8,4%	2,5%	0,6%	5,3%	0,8%	17,4%
	Ja	16,7%	5,7%	23,4%	7,2%	9,6%	0,0%	0,0%	4,3%	7,2% ▲▲▲	25,9%
Uitlaatgassen en/of 'stof' (vraag 17)	Nee	31,6%	4,6%	15,8%	14,6%	9,0%	2,9%	0,8%	3,4%	1,0%	16,3%
	Ja	21,5% ▼▼▼	1,3% ▼▼	28,1% ▲▲▲	8,4% ▼▼	7,6%	1,7%	0,1%	9,6% ▲▲▲	1,0%	20,9% ▲

Noot. Elke gemarkeerde groep is op de betrokken variabele significant verschillend van de andere groepen.

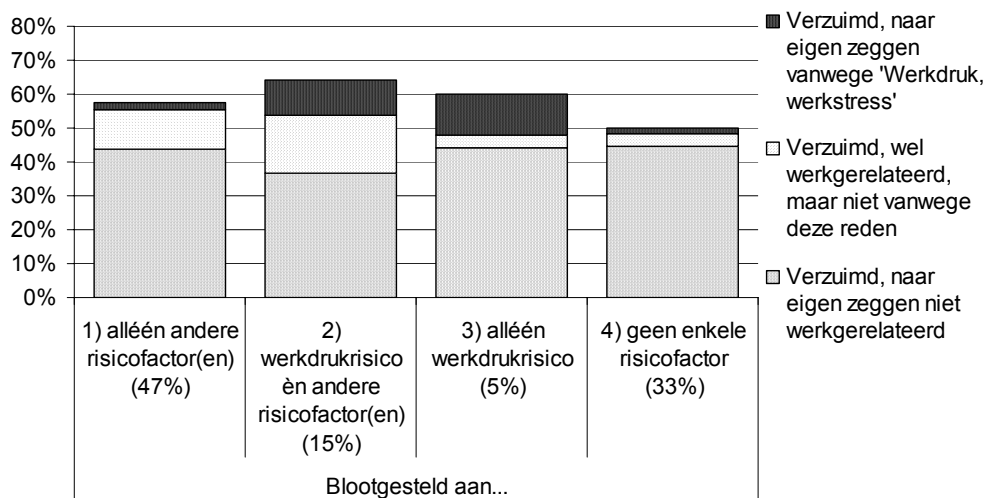
▲: $p < 0,05$, ▲▲: $p < 0,01$, ▲▲▲: $p < 0,001$ voor significant hoog 'scorende' groepen; '▼' voor significant laag 'scorende' groepen.

We kijken nu iets gedetailleerder naar de verzuimredenen die men zelf het meeste opgaf: 'werkdruk'. We gaan na wat het verzuimpercentage is in de groepen die al dan niet zijn blootgesteld aan het arbeidsrisico 'werkdruk' (vraag 5), en al dan niet zelf hebben opgegeven te hebben verzuimd met als reden 'werkdruk' (vraag 28.4). In Figuur 2 is goed te zien dat het verzuimpercentage vooral hoog is onder degenen die zelf opgeven dat de reden van hun verzuim 'werkdruk, werkstress' was. Degenen die blootstaan aan het arbeidsrisico 'werkdruk' hebben slechts een iets hoger verzuimpercentage dan degenen die daar niet aan blootstaan.

Figuur 2 Verzuimpercentage naar blootstelling aan het arbeidsrisico 'Werkdruk' (vraag 5), en naar de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Werkdruk, werkstress' (vraag 28.4; N = 9.815; NEA 2003)

Om de 'driehoek': 'blootstelling aan arbeidsrisico' → 'verzuim' → 'zelf opgegeven verzuimredenen' goed in beeld te brengen, is voor iedere 'combinatie' van 'blootstelling aan arbeidsrisico' en 'zelf opgegeven verzuimredenen' een aparte tabel gemaakt, waarin tevens het verzuim is opgenomen. Op basis van die tabellen zijn vervolgens figuren gemaakt (Figuur 3a tot en met Figuur 3i, één voor ieder arbeidsrisico en de 'bijbehorende' zelf opgegeven verzuimredenen).

Figuur 3a Verzuim naar blootstelling aan het arbeidsrisico 'Werkdruk' (vraag 5), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Werkdruk, werkstress' (vraag 28.4; N = 9.919; NEA 2003)

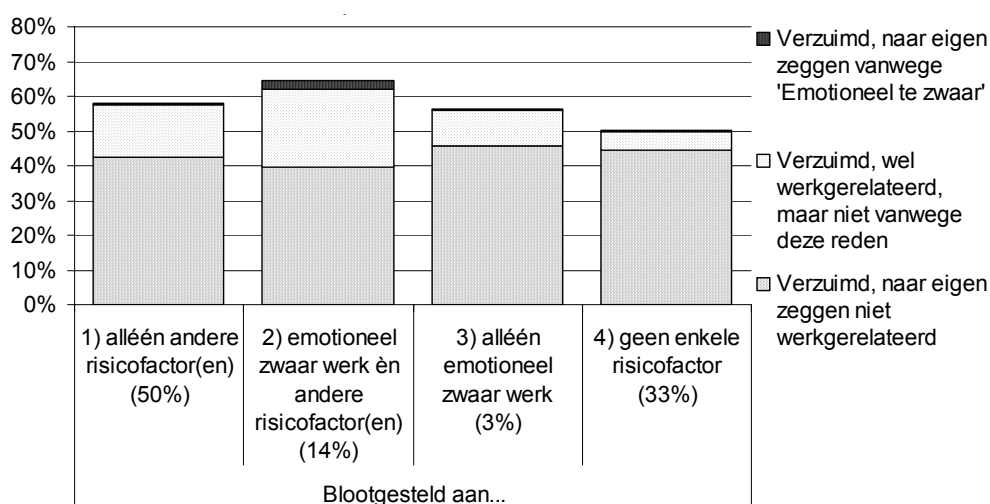
Wat staat er in Figuur 3a. Er zijn allereerst vier groepen gecreëerd op basis van blootstelling aan de arbeidsrisico's. Deze vier groepen staan op de 'X'-as (groep 1 tot en met 4). Naast 'werkdruk' zijn er nog acht andere arbeidsrisico's. Groep 1 is nu zo gemaakt, dat men in die groep niet blootstaat aan 'werkdruk', maar juist wél aan één of meer van de andere acht arbeidsrisico's. Groep 2 is zo gemaakt, dat men daarin weliswaar blootstaat aan 'werkdruk', maar óók aan één of meer van de andere acht arbeidsrisico's. Eventueel verhoogd verzuim (op de 'Y'-as), kan in groep 2 dan zowel het gevolg zijn van 'werkdruk', als van één of meer van de andere arbeidsrisico's. In groep 3 zijn die respondenten geselecteerd, die blootstaan aan het arbeidsrisico 'werkdruk', maar dan ook alléén aan 'werkdruk'. De blootstelling aan 'werkdruk' wordt hier dus niet 'vertroebeld' door blootstelling aan andere arbeidsrisico's. In groep 4 zijn de respondenten geplaatst, die aan geen enkele van de hier bestudeerde negen arbeidsrisico's blootstaan. Het verschil in verzuim tussen groep 3 en 4 kan dus (vrijwel) alléén worden veroorzaakt doordat groep 3 wél blootstaat aan 'werkdruk', en groep 4 niet.

In groep 4, die aan geen enkel arbeidsrisico blootstaat, blijkt in het afgelopen jaar 50% te hebben verzuimd, dit staat op de 'Y'-as. In groep 3, die wél is blootgesteld aan 'werkdruk', maar verder zo veel mogelijk gelijk is gemaakt aan groep 4, heeft 60% verzuimd. Het verschil tussen deze twee groepen van 10% is, naar alle waarschijnlijkheid, het gevolg van het hebben blootgestaan aan het arbeidsrisico 'werkdruk'. Deze statisti-

sche benadering van het extra aantal personen dat verzuimt als gevolg van 'werkdruk' geeft, met andere woorden, $60\% - 50\% = 10\%$.

Groep 2 in Figuur 3a is zowel blootgesteld aan 'werkdruk', als aan één of meer van de andere acht hier betrokken arbeidsrisico's. Het verschil in verzuim tussen deze groep (in het afgelopen jaar 64% één of meer keren verzuimd), en de 'controlegroep' (groep 4, in het afgelopen jaar 50% één of meer keren verzuimd), is niet 'zuiver' alleen het gevolg van het arbeidsrisico 'werkdruk', aangezien er in die groep ten minste één ander arbeidsrisico 'werkzaam' is. Om het beeld compleet te maken is ook voor groep 1 het percentage personen dat in het afgelopen jaar ten minste één maal heeft verzuimd weergegeven. Het meest informatief is echter het al beschreven verschil tussen groep 3 en 4, en dat geldt ook voor Figuur 3b tot en met Figuur 3i.

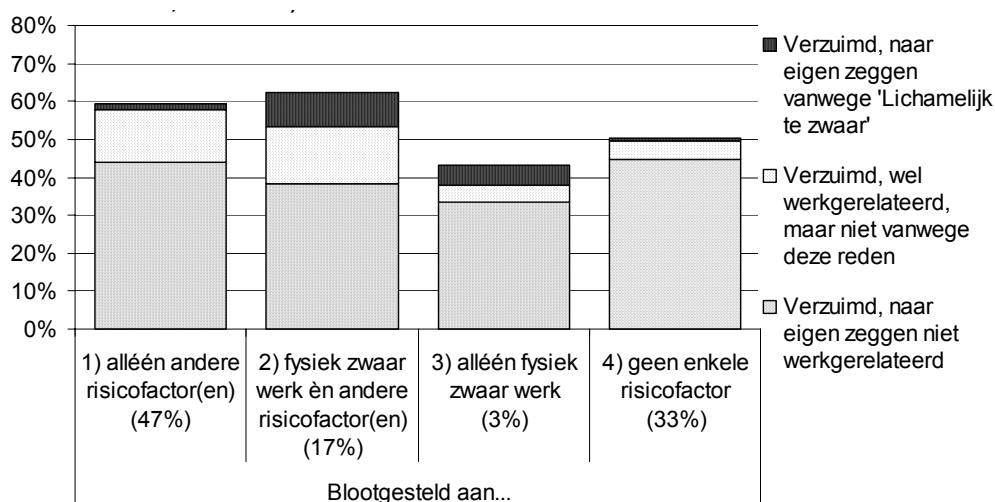
Vervolgens zijn we voor elk van die vier groepen nagegaan in hoeverre men zijn laatste verzuim toeschreef aan hun werk en in het bijzonder 'werkdruk, werkstress' als reden opgaf (bij vraag 28.4). Dan zien we dat in die derde groep, die alléén blootstond aan het arbeidsrisico 'werkdruk' (vraag 5), ongeveer 12% verzuimde met als reden 'werkdruk, werkstress' (het meest donker gearceerde vlak in de betrokken balk). De conclusie is dat althans wat betreft 'werkdruk', de statistische benadering (10%) vrijwel tot hetzelfde cijfer leidt als de zelf opgegeven reden benadering (12%).

Figuur 3b Verzuim naar blootstelling aan 'Emotioneel zwaar werk' (vraag 7), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Emotioneel te zwaar werk' (vraag 28.4; 9.926; NEA 2003)

In Figuur 3b zoomen we in op 'emotioneel zwaar werk'. Als gezegd gaat het vooral om eventuele verschillen tussen groepen 3 en 4 in hun (redenen voor) verzuim. Groep 4, de 'controlegroep', is blootgesteld aan geen enkel arbeidsrisico, en daarin heeft in het afgelopen jaar 50% verzuimd. In groep 3, 'alléén blootgesteld aan emotioneel zwaar werk', heeft in het afgelopen jaar 56% verzuimd. De statistische benadering komt daarmee op 6% extra personen die verzuimen als gevolg van 'emotioneel zwaar werk'. Er zijn nu echter maar 2 personen in groep 3 (0,6%), die bij vraag 28.4 opgeven dat zij hebben verzuimd met als reden 'emotioneel te zwaar werk'. In groep 2, die niet alleen blootstaat aan 'emotioneel zwaar werk' maar ook aan andere arbeidsrisico's, is het aantal personen dat als reden 'emotioneel te zwaar werk' opgeeft juist relatief groot (30 personen, 2,1%). Bij 'emotioneel zwaar werk' levert de zelf opgegeven reden benadering dus een duidelijke onderschatting op van het met dit arbeidsrisico samengaande verzuim.

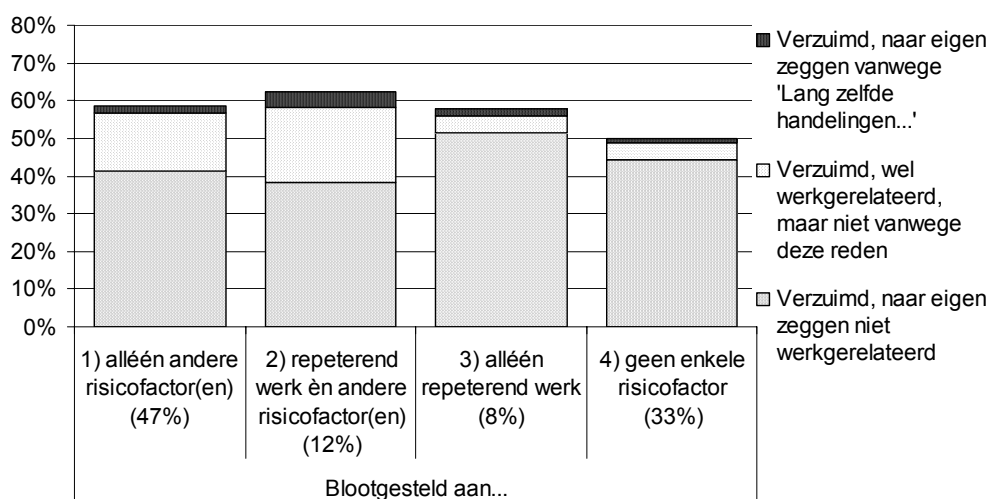
Anders dan bij 'werkdruk' heeft men dus juist niet de neiging om zijn verzuim toe te schrijven aan 'emotioneel te zwaar werk', terwijl de statistische benadering aantoont dat blootstelling aan 'emotioneel zwaar werk' wel degelijk verzuim tot gevolg kan hebben (6% extra personen die als gevolg van dit arbeidsrisico verzuimen). Dit kan er op duiden dat men zich niet altijd bewust is van het verband tussen 'emotioneel zwaar werk' en de bijbehorende klachten, respectievelijk het verzuim dat er het gevolg van kan zijn.

Figuur 3c Verzuim naar blootstelling aan 'Fysiek zwaar werk' (vraag 8), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Lichamelijk te zwaar' (vraag 28.4; N = 9.867; NEA 2003)

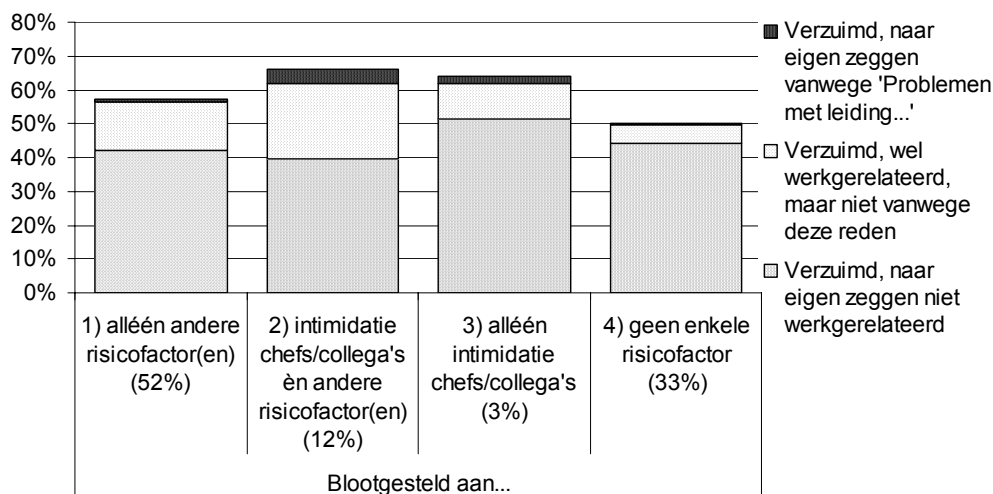
Het lijkt erop (Figuur 3c) dat 'pure' blootstelling aan 'fysiek zwaar werk' statistisch gezien *niet samengaat* met een hoger percentage personen dat verzuimt. De kolom van groep 3 in Figuur 3c is zelfs (iets) lager dan de kolom van groep 4. Toch wordt in groep 3 door relatief veel betrokkenen (5,5%) zelf gezegd dat hun laatste verzuim te maken had met 'lichamelijk te zwaar werk'. Het lijkt er op dat men zijn verzuim relatief makkelijk aan 'lichamelijk te zwaar werk' toeschrijft, terwijl statistisch gezien 'fysiek zwaar werk' juist géén extra verzuim tot gevolg lijkt te hebben.

Vooraf moet echter worden gewezen op het cross-sectionele karakter van dit onderzoek. Wellicht verkiezen juist relatief gezonde personen fysiek werk te doen, of is er sprake van het *healthy worker* effect. Wellicht stoppen degenen met fysiek zwaar werk die daar na zekere tijd klachten door ontwikkelen, terwijl degenen met de hoogste belastbaarheid, de beste gezondheid (en het minste verzuim), daar juist mee doorgaan.

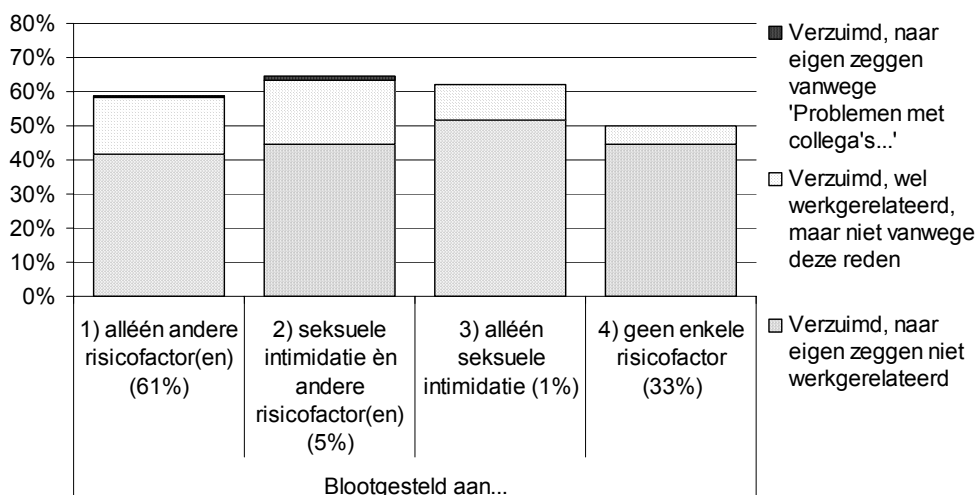
Figuur 3d Verzuim naar blootstelling aan 'Repeterende bewegingen' (vraag 11), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Langdurig dezelfde handelingen/computerwerk' (vraag 28.4; N = 9.817; NEA 2003)

In Figuur 3d is het percentage dat ten minste één keer heeft verzuimd in de afgelopen 12 maanden in groep 3 gelijk aan 58%, in groep 4 (de 'controlegroep') is dat als voorheen 50%. Statistisch gezien heeft het arbeidsrisico 'repeterende bewegingen' dus 8% extra verzuimende personen tot gevolg. In groep 3 zien we echter dat er beduidend minder dan 8% hun laatste verzuim ook zelf toeschrijft aan 'repeterende bewegingen', namelijk 'maar' 2,1%. Ook hier geldt dat men zich het verband tussen 'repeterende bewegingen' en het daaropvolgende verzuim vermoedelijk niet altijd realiseert.

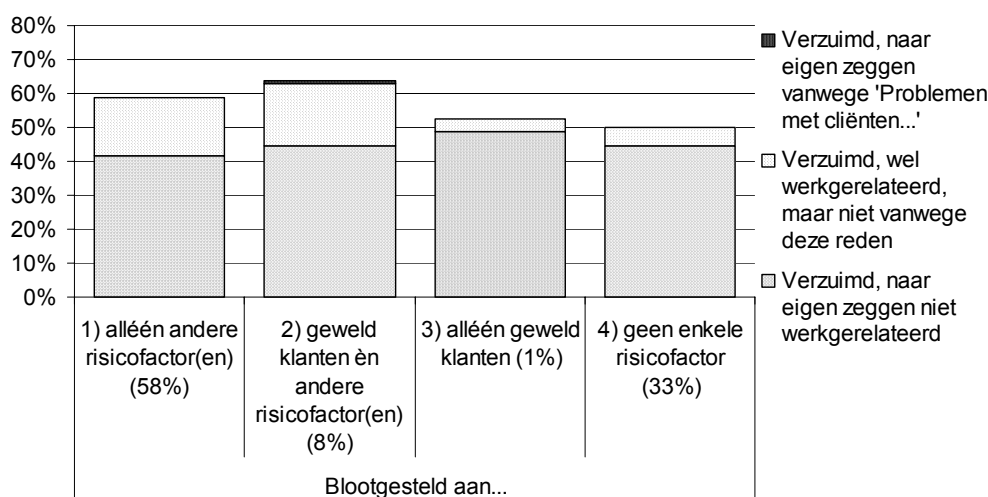
Figuur 3e Verzuim naar blootstelling aan 'Intimidatie door chefs of collega's' (vraag 15.4), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Problemen met leiding of werkgever' (vraag 28.4; N = 9.931; NEA 2003)

In Figuur 3e is te zien dat in groep 3 in het afgelopen jaar 64% van de betrokkenen ten minste één maal heeft verzuimd. Het verschil met groep 4 is in dit geval dus maar liefst 14%. Er zijn in groep 3 echter maar 6 personen, 2,2%, die hun verzuim ook zelf toeschrijven aan 'problemen met leiding of werkgever'. Vooralsnog lijkt het er daarom op dat men zijn verzuim niet 'makkelijk' zèlf zal toeschrijven aan problemen met leiding of werkgever, mogelijk omdat men zich dat verband niet bewust is, dan wel dat men dat verband niet expliciet wil maken.

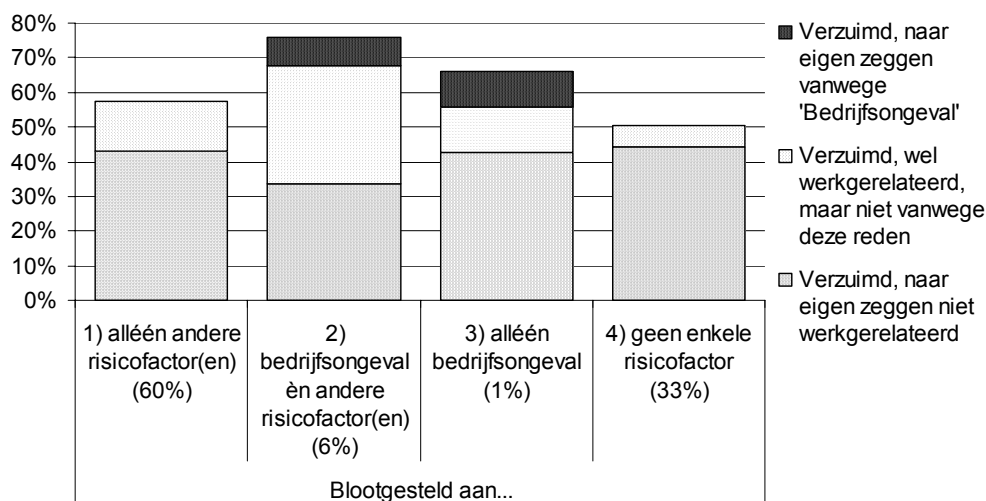
Figuur 3f Verzuim naar blootstelling aan 'Seksuele intimidatie' (vraag 15.2), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Problemen met collega's of ondergeschikten' (vraag 28.4; N = 9.920; NEA 2003)

Het arbeidsrisico 'seksuele intimidatie' (Figuur 3f) lijkt als gevolg te hebben: 62% minus 50% is 12% extra personen die in het afgelopen jaar ten minste éénmaal hebben verzuimd. Er is echter geen enkele persoon in de derde groep die als verzuimreden opgeeft: 'problemen met collega's of ondergeschikten'. Er zijn sowieso weinig personen die 'problemen met collega's of ondergeschikten' als verzuimreden opgeven, en die zitten vrijwel alleen in groep 2, de groep die tevens blootstaat aan andere arbeidsrisico's, en mogelijk als gevolg van die andere arbeidsrisico's ziek zijn geworden. Ook bij verzuim als gevolg van het arbeidsrisico 'seksuele intimidatie' lijkt er onder de onderzochte werknemers een drempel te zijn om dat expliciet toe te schrijven aan 'problemen met collega's of ondergeschikten'.

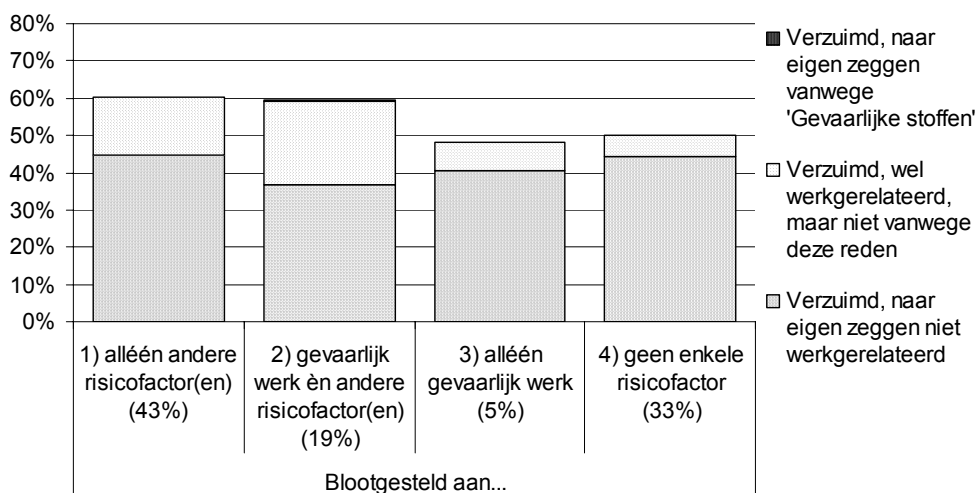
Figuur 3g Verzuim naar blootstelling aan 'Lichamelijk geweld door klanten' (vraag 15.5), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Problemen met cliënten of patiënten' (vraag 28.4; N = 9.907; NEA 2003)

Het arbeidsrisico 'lichamelijk geweld door klanten' (Figuur 3g) is niet of nauwelijks gerelateerd aan verzuim. In groep 3 heeft 53% één of meer keer verzuimd, tegenover 50% in groep 4. Het verschil is slechts 3%. Men schrijft zijn verzuim ook zelf niet of nauwelijks toe aan 'problemen met cliënten of patiënten'.

Figuur 3h Verzuim naar blootstelling aan 'Arbeidsongeval' (vraag 16.1), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Bedrijfsongeval' (vraag 28.4; N = 9.850; NEA 2003)

In Figuur 3h is evident dat het arbeidsrisico 'arbeidsongeval' statistisch bezien in aanzienlijke mate verzuim tot gevolg heeft: 66% tegenover 50% in de 'controlegroep' betekent 16% extra personen die in het afgelopen jaar ten minste éénmaal hebben verzuimd bij 'zuivere' blootstelling aan een arbeidsongeval. De onderzochte werknemers zijn zich dit meestal ook bewust, en geven relatief vaak op dat hun laatste verzuim een bedrijfsongeval als reden had. In groep 3 zegt 10% dat zij hebben verzuimd met als reden een bedrijfsongeval.

Figuur 3i Verzuim naar blootstelling aan 'Gevaarlijk werk' (vraag 14.1), en de zelf opgegeven verzuimredenen: 'Gevaarlijke stoffen' (vraag 28.4; N = 9.928; NEA 2003)

Aangezien het opgeven van 'gevaarlijke stoffen' als verzuimreden bij vraag 28.4 het sterkste samenhangt met het arbeidsrisico 'gevaarlijk werk' (vraag 14.1) (en niet met 'gevaarlijke stoffen' in vraag 17), zijn deze twee aspecten in dit rapport aan elkaar 'gekoppeld' (Figuur 3i). Vergelijking tussen groep 3 en groep 4 lijkt er echter op te wijzen dat 'gevaarlijk werk' als zodanig niet is gerelateerd aan verzuim. Er zijn ook maar zeer weinig respondenten die 'gevaarlijke stoffen' zelf als verzuimreden hebben opgegeven (slechts 14 van de 9.931; 0,1%).

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

6 Percentage verzuimdagen als gevolg van arbeidsrisico's

Vraagstelling 6a. Welk percentage van het totale aantal verzuimdagen wordt verzuimd als gevolg van arbeidsrisico's?

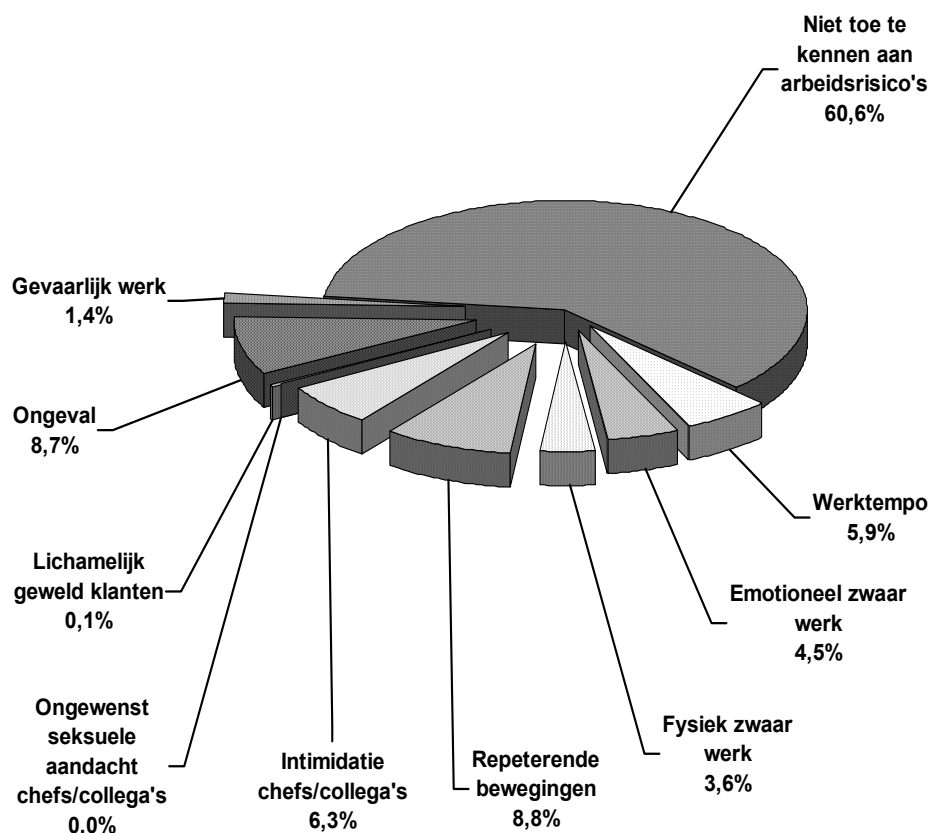
Het gaat hier dus *niet* om het percentage *personen* dat één of meer keer per jaar verzuimt (zoals in voorgaande analyses), maar om het percentage verzuimde *dagen* als gevolg van een arbeidsrisico in de gehele groep, ten opzichte van het totale aantal verzuimde dagen in die groep.

Eerst de statistische benadering van het aantal verzuimde dagen. 'Blok'-gewijze correctie zoals in de Figuren 3a tot en met 3i is met een 'continue' afhankelijke variabele niet mogelijk. Correctie voor onderlinge samenhang tussen de arbeidsrisico's voeren we nu uit met behulp van multiple regressie-analyse. We regresseren het aantal dagen van het laatste verzuim tegelijkertijd op elk van de eerder besproken arbeidsrisico's. Daaruit blijkt, als voorbeeld, dat het arbeidsrisico 'werkdruk', gecorrigeerd voor de overige arbeidsrisico's, 2,257 extra verzuimdagen oplevert onder degenen die aan dat arbeidsrisico blootstaan. Nu staan er in de onderzochte groep 2.002 personen aan dit arbeidsrisico bloot, dus in totaal is dit arbeidsrisico in deze benadering verantwoordelijk voor $2,257 \times 2.002 = 4.519$ verzuimdagen op jaarbasis. In totaal zijn er 5.476 personen één of meer dagen ziek geweest, en deze zijn gezamenlijk 76.217 dagen ziek geweest. Het percentage van die dagen dat het gevolg is van het arbeidsrisico 'werkdruk', is daarmee: $4.519 / 76.217 = 5,9\%$. Deze berekening is voor alle arbeidsrisico's herhaald, en het resultaat daarvan is samengevat in Tabel 7 en in Figuur 4a.

In deze benadering worden voor alle duidelijkheid *twee* aspecten van elke arbeidsrisico gecombineerd:

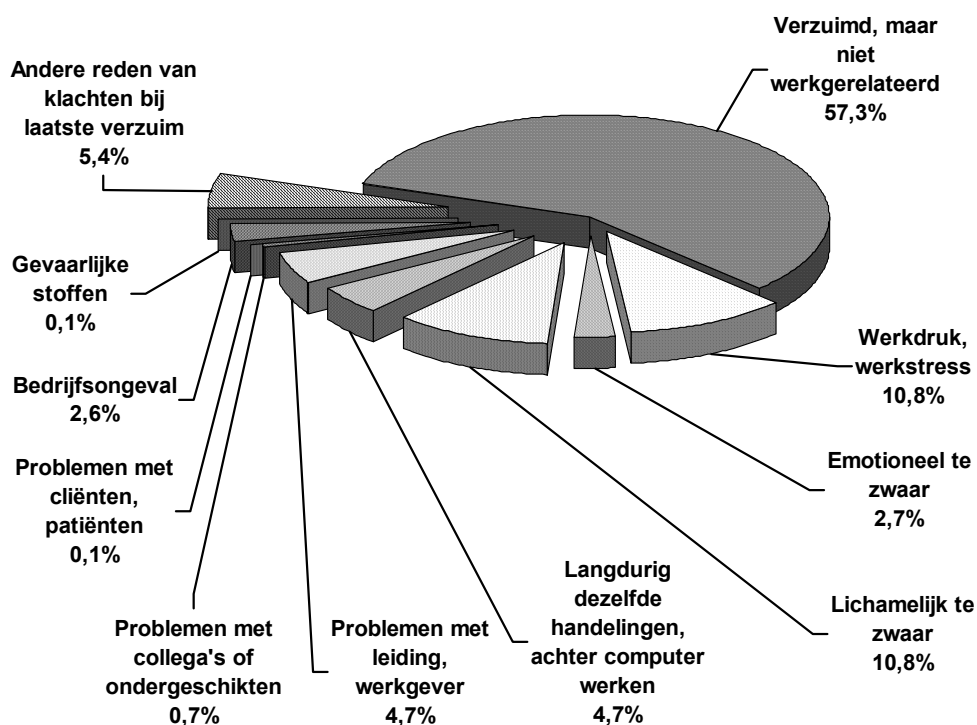
1. Hoeveel verzuimdagen heeft een persoon extra verzuimd als hij aan dit risico is blootgesteld, en:
2. Hoeveel personen staan er aan dat risico blootgesteld.

Het valt daarmee samen met het Populatie Attributieve Risico, bekend uit de epidemiologie, waarin eveneens het effect van blootstelling aan een (arbeids-)risico wordt gecombineerd met de prevalentie van dat (arbeids-)risico. Soms is het voor het terugdringen van verzuim efficiënter om aandacht te besteden aan een arbeidsrisico met slechts geringe individuele gevolgen, maar dat wel heel veel voorkomt; dan aan een arbeidsrisico dat als het aanwezig is weliswaar zeer ernstige gevolgen heeft, maar dat slechts heel weinig voorkomt.

Figuur 4a Percentage van de verzuimdagen dat het gevolg is van verschillende arbeidsrisico's in de statistische benadering (N = 5.476 met in totaal 76.217 verzuimdagen; NEA 2003)

Ten tweede de zelf opgegeven reden benadering. Het aantal personen dat, als voorbeeld, zelf heeft opgegeven te hebben verzuimd met als reden 'werkdruk, werkstress', is 355. In totaal hebben deze personen 8.241 dagen verzuimd, de laatste keer. In totaal zijn er ook hier 5.476 personen met verzuim en in totaal 76.217 verzuimdagen. Het percentage dagen dat is verzuimd met als reden 'werkdruk, werkstress' ten opzichte van alle verzuimde dagen, is daarmee $8.241 / 76.217 = 10,8\%$. Deze berekening is herhaald voor elk van de andere mogelijke redenen, en de resultaten daarvan zijn samengevat in Figuur 4b respectievelijk Tabel 7.

Figuur 4b Percentage van de verzuimdagen dat het gevolg is van verschillende arbeidsrisico's in de *zelf opgegeven reden benadering* (N = 5.476 met in totaal 76.217 verzuimdagen; NEA 2003)

Tabel 7 Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's als percentage van *het aantal verzuimde dagen* op grond van de statistische benadering, en op grond van de zelf opgegeven reden benadering (NEA 2003)

	Statistische benadering	Zelf opgegeven reden benadering
Totale groep verzuimers (N = 5.476)		
Arbeidsrisico: 'werkdruk' (vraag 5), respectievelijk de reden: 'werkdruk, werkstress' (vraag 28.4)	5,9%	10,8%
Arbeidsrisico: 'emotioneel zwaar werk' (vraag 7), respectievelijk de reden: 'emotioneel te zwaar' (vraag 28.4)	4,5%	2,7%
Arbeidsrisico: 'fysiek zwaar werk' (vraag 8), respectievelijk de reden: 'lichamelijk te zwaar' (vraag 28.4)	3,6%	10,8%
Arbeidsrisico: 'repeterende bewegingen' (vraag 11), respectievelijk de reden: 'langdurig dezelfde handelingen/ computerwerk' (vraag 28.4)	8,8%	4,7%
Arbeidsrisico: 'intimidatie door chefs of collega's' (vraag 15d), respectievelijk de reden: 'problemen met leiding of werkgever' (vraag 28.4)	6,3%	4,7%

	Statistische benadering	Zelf opgegeven reden benadering
Totale groep verzuimers (N = 5.476)		
Arbeidsrisico: 'ongewenste seksuele aandacht van chefs of collega's' (vraag 15b), respectievelijk de reden: 'problemen met collega's of ondergeschikten' (vraag 28.4)	0,0%	0,7%
Arbeidsrisico: 'lichamelijk geweld door klanten', respectievelijk de reden: 'problemen met cliënten of patiënten' (vraag 28.4)	0,1%	0,1%
Arbeidsrisico: 'ongeval tijdens het werk' respectievelijk de reden: 'bedrijfsongeval' (vraag 28.4)	8,7%	2,6%
Arbeidsrisico: 'gevaarlijk werk', respectievelijk de reden: 'gevaarlijke stoffen' (vraag 28.4)	1,4%	0,1%
Andere werkgerelateerde reden (vraag 28.4)	n.v.t.	5,4%
Subtotaal arbeidsrisico's respectievelijk werkgerelateerde redenen	<u>39,4%</u>	<u>42,7%</u>
Verzuimdagen die <u>niet</u> zijn toe te kennen aan blootstelling aan arbeidsrisico's respectievelijk die niet zijn toe te kennen aan zelf opgegeven werkgerelateerde redenen	60,6%	57,3%
Totaal	<u>100,0%</u>	<u>100,0%</u>

Het percentage van het aantal verzuimdagen als gevolg van de verschillende arbeidsrisico's op basis van de statistische benadering en de zelf opgegeven reden benadering, zijn bij de meeste arbeidsrisico's/redenen niet gelijk. We vinden grotendeels dezelfde patronen als hieraan voorgaand. Zo overschat de zelf opgegeven reden benadering het aantal verzuimdagen als gevolg van 'werkdruk' en 'fysiek zwaar werk', en onderschat de zelf opgegeven reden benadering het aantal verzuimdagen als gevolg van 'emotioneel zwaar werk', 'repeterende bewegingen', 'intimidatie door chefs of collega's', en 'arbeidsongevallen'. Er is mogelijk een relatief lage drempel om zijn klachten en/of verzuim toe te schrijven aan 'werkdruk' of 'fysiek zwaar werk', in vergelijking tot de andere arbeidsrisico's, of men is zich het verband tussen die andere arbeidsrisico's en het verzuim dat daar het gevolg van is in mindere mate bewust.

Vraagstelling 6b. Welk percentage van het totale aantal te werken dagen wordt verzuimd als gevolg van arbeidsrisico's?

Tabel 8 Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's als percentage van *het aantal te werken dagen* op grond van de statistische benadering, en op grond van de zelf opgegeven reden benadering (NEA 2003)

Totale groep (N = 9.843)	Statistische benadering	Zelf opgegeven reden benadering
Arbeidsrisico: 'werkdruk' (vraag 5), respectievelijk de reden: 'werkdruk, werkstress' (vraag 28.4)	0,13%	0,23%
Arbeidsrisico: 'emotioneel zwaar werk' (vraag 7), respectievelijk de reden: 'emotioneel te zwaar' (vraag 28.4)	0,10%	0,06%
Arbeidsrisico: 'fysiek zwaar werk' (vraag 8), respectievelijk de reden: 'lichamelijk te zwaar' (vraag 28.4)	0,08%	0,23%
Arbeidsrisico: 'repeterende bewegingen' (vraag 11), respectievelijk de reden: 'langdurig dezelfde handelingen/ computerwerk' (vraag 28.4)	0,19%	0,10%
Arbeidsrisico: 'intimidatie door chefs of collega's' (vraag 15d), respectievelijk de reden: 'problemen met leiding of werkgever' (vraag 28.4)	0,13%	0,10%
Arbeidsrisico: 'ongewenste seksuele aandacht van chefs of collega's' (vraag 15b), respectievelijk de reden: 'problemen met collega's of ondergeschikten' (vraag 28.4)	0,000%	0,01%
Arbeidsrisico: 'lichamelijk geweld door klanten', respectievelijk de reden: 'problemen met cliënten of patiënten' (vraag 28.4)	0,003%	0,003%
Arbeidsrisico: 'ongeval tijdens het werk' respectievelijk de reden: 'bedrijfsongeval' (vraag 28.4)	0,18%	0,06%

	Statistische benadering	Zelf opgegeven redenen benadering
Totale groep (N = 9.843)		
Arbeidsrisico: 'gevaarlijk werk', respectievelijk de reden: 'gevaarlijke stoffen' (vraag 28.4)	0,03%	0,003%
Andere werkgerelateerde reden (vraag 28.4)	n.v.t.	0,11%
Subtotaal arbeidsrisico's respectievelijk werkgerelateerde redenen	<u>0,83%</u>	<u>0,90%</u>
Verzuimdagen die <u>niet</u> zijn toe te kennen aan blootstelling aan arbeidsrisico's respectievelijk die niet zijn toe te kennen aan zelf opgegeven werkgerelateerde redenen	1,29%	1,22%
Totaal	<u>2,12%</u>	<u>2,12%</u>

Noot. Het verzuimpercentage 2,12% over alle categorieën gezamenlijk is enigszins lager dan de eerder vermelde 2,88%, aangezien het in de hier gerapporteerde analyses noodzakelijkerwijze enkel om de meest recente verzuimepisode gaat. Alleen van die episode is nader gevraagd welke redenen daaraan ten grondslag lagen.

In Tabel 8 wordt vraagstelling 6b beantwoord. In Tabel 8 is het totale aantal verzuimdagen als gevolg van de verschillende arbeidsrisico's (en vanwege de verschillende redenen) niet gedeeld op het totale aantal verzuimdagen (dat van jaar tot jaar kan fluctueren), maar op het totale aantal *te werken dagen* (onder de 9.843 respondenten die voldoende gegevens hadden om in deze analyse te kunnen worden betrokken). Daarmee wordt weergegeven hoeveel procent van alle *te werken dagen* wordt verzuimd als gevolg van de verschillende arbeidsrisico's respectievelijk vanwege de verschillende zelf opgegeven verzuimredenen.⁸ De resultaten in Tabel 8 zijn beter geschikt om een trend over de loop van een aantal jaren zinnig te kunnen volgen dan de resultaten in Tabel 7, die tevens afhankelijk zijn van het 'toevallige' *totale* verzuim in een bepaald jaar.

⁸ Aangezien bij de vraag naar de verzuimdagen aan de respondenten expliciet is gevraagd: '*Tel alle dagen van begin tot eind van het verzuim: ook tussenliggende vrije dagen en weekenddagen*', delen we ook op het 'bruto' aantal kalenderdagen. Een correctie voor het feit dat niet elke dag een 'te werken' dag is en/of sommigen in deeltijd werken, is niet noodzakelijk; de betrokken deeltijdfactor zou immers zowel in de teller als de noemer komen te staan. Als een persoon bijvoorbeeld één op de tien kalenderdagen ziek is, dan is hij ook op één van zijn tien 'te werken dagen' ziek, aannemende althans dat men zijn ziekte-dagen niet 'concentreert' op de 'te werken' dagen.

Als we ons concentreren op de meer objectieve statistische benadering, dan zien we dat de meeste verzuimdagen het gevolg zijn van het arbeidsrisico 'arbeidsongeval' (8,7% van de verzuimdagen (Tabel 7), en 0,18% van alle te werken dagen (Tabel 8)). Ook relatief veel verzuimdagen zijn het gevolg van het arbeidsrisico 'repeterende bewegingen' (8,8% van de verzuimdagen; 0,19% van de te werken dagen). Daarnaast zijn een aanzienlijk aantal verzuimdagen het gevolg van het arbeidsrisico 'intimidatie door chefs of collega's' (6,3% van de verzuimde dagen; 0,13% van de te werken dagen), en het arbeidsrisico 'werkdruk' (5,9% van de verzuimde dagen; 0,13% van de te werken dagen). Minder, maar nog wel enige verzuimdagen lijken het gevolg te zijn van de arbeidsrisico's 'emotioneel zwaar werk' (4,5% van de verzuimde dagen; 0,10% van de te werken dagen) en 'fysiek zwaar werk' (3,6% van de verzuimde dagen; 0,08% van de te werken dagen). Het aantal verzuimdagen als gevolg van de arbeidsrisico's 'seksuele intimidatie', 'geweld', en 'gevaarlijk werk' lijkt, bezien over de gehele onderzochte groep, echter te verwaarlozen.

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

Bijlage A Relevante NEA publicaties

Bossche, S.N.J. van den & Smulders, P.G.W. *De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003: Methodologie en globale resultaten*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2004.

Bossche, S.N.J. van den. *Intimidatie en geweld op het werk: Secundaire analyses Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2004.

Kremer, A. *Gevaarlijke stoffen. Deelresultaten Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2005.

Smulders, P.G.W. & Bossche, S.N.J. van den. *De Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003: Eerste resultaten (brochure)*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2004.

Smulders, P.G.W. *Jongere en oudere werknemers: hun werk, werktijden, ongevallen en verzuim. Deelresultaten Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2005.

Smulders, P.G.W. *Ziekteverzuim: Hoogte, oorzaken, aandoeningen, werkgebondenheid en maatregelen: Secundaire analyses Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2003*. Hoofddorp: TNO Arbeid, 2004.

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

Bijlage B Beschrijving NEA-steekproef (2003)

Verdeling van de werknemers in de steekproef over geslacht, leeftijd en type dienstverband (gewogen cijfers)

	Aantal werknemers	%
Geslacht		
Vrouw	4.278	42,7
Man	5.751	57,3
<i>Alle werknemers</i>	10.030	100,0
Geslacht onbekend	45	
Steekproefgrootte	10.075	
Leeftijd		
15-19 jaar	520	5,2
20-24 jaar	1.039	10,4
25-29 jaar	1.124	11,3
30-34 jaar	1.585	15,9
35-39 jaar	1.263	12,7
40-44 jaar	1.442	14,5
45-49 jaar	1.127	11,3
50-54 jaar	1.098	11,0
55-59 jaar	651	6,5
60-64 jaar	123	1,2
<i>Alle werknemers</i>	9.973	100,0
Leeftijd onbekend	102	
Steekproefgrootte	10.075	
Type dienstverband		
Werknemer met vast dienstverband (voor onbepaalde tijd)	8.394	84,0
Werknemer met tijdelijk dienstverband met uitzicht op vast	664	6,6
Werknemer met tijdelijk dienstverband voor bepaalde tijd	470	4,7
Uitzendkracht	219	2,2
Oproepkracht	250	2,5
<i>Alle werknemers</i>	9.997	100,0
Dienstverband onbekend	78	
Steekproefgrootte	10.075	

Verdeling van de werknemers in de steekproef over beroepsgroep (gewogen cijfers)

		Aantal	%
		werk-	
		nemers	
<i>Ambachtelijk/ Industriële</i>	Schilders	49	0,5
	Loodgieters, fitters, lassers, plaat- en constructiewerkers	142	1,4
	Metselaars, timmerlieden, en andere bouwvakkers	278	2,8
	Drukkers en verwante functies	79	0,8
	Voedingsmiddelen- en drankenbereiders	150	1,5
	Kleermakers, kostuumnaaisters, stoffeerders, confectiemedewerkers	42	0,4
	Elektromonteurs, reparateurs van elektrische apparaten	108	1,1
	Machinebankwerkers, instrumentmakers, reparateurs	207	2,1
	Overige ambachtelijke en industriële beroepen	341	3,4
<i>Transport</i>	Buschauffeurs, treinbestuurders, zeelieden	59	0,6
	Vrachtwagenchauffeurs	144	1,4
	Laders, lossers, inpakkers, grondwerk- en kraanmachinisten	126	1,3
	Overige transportberoepen	111	1,1
<i>Administratief</i>	Secretaressen, typisten	367	3,7
	Boekhouders, kassiers	265	2,7
	Postdistributie personeel	47	0,5
	Overige administratieve beroepen	701	7,0
<i>Commercieel</i>	Vertegenwoordigers, handelsagenten	166	1,7
	Winkeliers, winkelbedienden en andere verkopers	819	8,2
	Verzekeringsagenten, makelaars, tussenpersonen	121	1,2
	Zelfstandige groot- of detailhandelaar	48	0,5
	Overige commerciële beroepen	401	4,0
<i>Dienstverlenend</i>	Koks, kelners, buffetbedienden	291	2,9
	Huisbewaarders, schoonmaakpersoneel (in gebouwen)	133	1,3
	Politiepersoneel, brandweer, bewakers	138	1,4
	Kappers, schoonheidsspecialisten	28	0,3
	Overige dienstverlenende functies	539	5,4
<i>Gezondheidszorg/ Hulpverlening</i>	Geneeskundigen, tandartsen, dierenartsen	117	1,2
	Verpleegkundigen, ziekenverzorgenden	499	5,0
	Bejaardenverzorger, kinderverzorger, gezinshulp, alfa hulp	318	3,2
<i>Leerkracht/ Docent</i>	Docenten basisonderwijs	163	1,6
	Docenten voortgezet onderwijs	145	1,5
	Docenten hoger onderwijs	41	0,4
<i>(Vak-)specialist</i>	Architecten, ingenieurs, verwante technici, tekenaars	276	2,8
	Statistici, wiskundigen, systeemanalisten, ICT-functies	401	4,0
	Kunstenaars	14	0,1
	Overige vakspecialisten	327	3,3

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

		Aantal werk- nemers	%
<i>Agrarisch</i>	Akkerbouwers	6	0,1
	Veehouders, pluimveehouders	30	0,3
	Tuinbouwers, bollenkwekers, boomkwekers, hoveniers, e.d.	135	1,4
	Vissers, viskwekers, jagers	2	0,0
	Overige agrarische beroepen	60	0,6
<i>Leidinggevend</i>	Leidinggevende functies	698	7,0
<i>Overige beroepen</i>	Overige beroepen	865	8,7
Alle werknemers		9.996	100,0
Beroepsgroep onbekend		79	
Totale steekproefgrootte		10.075	

Verdeling van de werknemers in de steekproef over bedrijfsgroep (gewogen cijfers)

		Aantal werk- nemers	%
<i>Industrie</i>	Voedings- en genotmiddelenindustrie	296	3,0
	Aardolie- en chemische industrie	169	1,7
	Metaalproducten industrie	236	2,4
	Metaal- en elektronische industrie	298	3,0
	Machine-industrie	82	0,8
	Ander type industrie	312	3,1
<i>Bouwnijverheid</i>	Bouwbedrijven	396	4,0
	Bouwinstallatiebedrijven	81	0,8
	Afwerking van gebouwen	81	0,8
<i>Handel</i>	Autohandel en -reparatie	129	1,3
	Groothandel machines en reparatie	66	0,7
	Warenhuizen en supermarkten	471	4,7
	Ander type groot- en detailhandel	826	8,3
<i>Vervoer en com- municatie</i>	Wegvervoer, exclusief openbaar vervoer	201	2,0
	Post en telecommunicatie	170	1,7
	Ander type vervoer en communicatie	174	1,7
<i>Financiële instel- lingen</i>	Bankwezen	288	2,9
	Ander type financiële instellingen	218	2,2
<i>Zakelijke dienstver- lening</i>	Computerservice en IT	258	2,6
	Juridisch-economische dienstverlening	146	1,5
	Architecten- en ingenieursbureaus	97	1,0
	Ander type zakelijke dienstverlening	452	4,5

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

		Aantal werk- nemers	%
<i>Onderwijs</i>	Basis- en speciaal onderwijs	207	2,1
	Voortgezet onderwijs	193	1,9
	Hoger onderwijs	108	1,1
<i>Gezondheids- en welzijnszorg</i>	Ziekenhuizen	349	3,5
	Ander type gezondheidszorg	433	4,3
	Verpleeg- en bejaardentehuizen	296	3,0
	Ander type welzijnszorg	370	3,7
<i>Overheid/ open- baar bestuur</i>	Gemeenten, provincies	261	2,6
	Ministeries	167	1,7
	Justitiële instellingen	54	0,5
	Politie	65	0,6
	Ander type openbaar bestuur/ overheid	141	1,4
<i>Overige dienstver- lening</i>	Cultuur, sport en recreatie	134	1,3
	Ander type cultuur en overige dienstverlening	139	1,4
<i>Overige bedrijfs- groepen</i>	Landbouw, bosbouw en visserij	274	2,7
	Energie- en waterleidingbedrijven	59	0,6
	Horeca	418	4,2
	Overige bedrijven	884	8,8
Alle werknemers		10.000	100,0
Bedrijfsgroep onbekend		75	
Totale steekproefgrootte		10.075	

Verdeling van de werknemers in de steekproef over globale bedrijfs- en beroepsgroep (gewogen cijfers)

	Aantal werknemers	%
<u>Bedrijfsgroep: INGEDIKT¹</u>		
Industrie	1.534	15,2
Bouwnijverheid	579	5,8
Handel	1.571	15,6
Vervoer en Communicatie	593	5,9
Financiële instellingen	645	6,4
Zakelijke dienstverlening	1.088	10,8
Onderwijs	512	5,1
Gezondheids- en welzijnszorg	1.482	14,7
Openbaar bestuur/ overheid	904	9,0
Overige dienstverlening	361	3,6
Landbouw, bosbouw en visserij	315	3,1
Energie- en waterleidingbedrijven	59	0,6
Horeca	423	4,2
<i>Alle werknemers</i>	10.065	100
Bedrijfsgroep onbekend	10	
<i>Totale steekproefgrootte</i>	10.075	
<u>Beroepsgroep: INGEDIKT</u>		
	10.075	
Ambachtelijk/ Industrieel	1.397	14,0
Transport	439	4,4
Administratief	1.380	13,8
Commercieel	1.555	15,6
Dienstverlenend	1.129	11,3
Gezondheidszorg/ Hulpverlening	933	9,3
Leerkracht/ Docent	350	3,5
(Vak-)specialist	1.019	10,2
Agrarisch	233	2,3
Leidinggevend	698	7,0
Overige beroepen	865	8,7
<i>Alle werknemers</i>	9.996	100
Beroepsgroep onbekend	79	
<i>Totale steekproefgrootte</i>	10.075	

¹ Indikking heeft mede plaatsgevonden op basis van beroepsgroepindeling

Verzuim als gevolg van arbeidsrisico's en zelf opgegeven verzuimredenen

Bijlage C Schaalconstructie

• **Werkdruk (vraag 5)**

1 = laag ... 4 = hoog op werkdruk; 11 items; Cronbach's alfa = 0,87

- a) Moet u erg snel werken? (1 = altijd, 2 = vaak, 3 = soms, 4 = nooit)
 - b) Heeft u te veel werk te doen?
 - c) Moet u extra hard werken om iets af te krijgen?
 - d) Werkt u onder tijdsdruk?
 - e) Moet u zich haasten?
 - f) Kunt u uw werk op uw gemak doen? (Omgepooled)
 - g) Heeft u te maken met een achterstand in uw werkzaamheden?
 - h) Heeft u te weinig werk? (Omgepooled)
 - i) Heeft u problemen met het werktempo?
 - j) Heeft u problemen met de werkdruk?
 - k) Zou u het kalmer aan willen doen in uw werk?
-

Noot. De schaalscore is na berekening gespiegeld zodat een hoge score duidt op een hoge werkdruk. Vervolgens is de schaal gedichotomiseerd op het tachtigste percentiel, schaalscore 2,670.

• **Emotioneel zwaar werk (vraag 7)**

1 = nooit ... 4 = altijd emotioneel zwaar; 7 items; Cronbach's alfa = 0,80

- a) Is uw werk emotioneel zwaar? (1 = altijd, 2 = vaak, 3 = soms, 4 = nooit)
 - b) Wordt u in uw werk met dingen geconfronteerd die u persoonlijk raken?
 - c) Wordt er door anderen een persoonlijk beroep op u gedaan in uw werk?
 - d) Voelt u zich persoonlijk aangevallen of bedreigd in uw werk?
 - e) Heeft u in uw werk contacten met lastige klanten of patiënten?
 - f) Moet u voor uw werk mensen kunnen overtuigen of overreden?
 - g) Komt u door uw werk in aangrijpende situaties terecht?
-

Noot. De schaalscore is na berekening gespiegeld zodat een hoge score duidt op een hoge emotionele belasting. Vervolgens is de schaal gedichotomiseerd op het tachtigste percentiel, schaalscore 2,155.

• **Fysiek zwaar werk (vraag 8)**

1 = nooit ... 4 = heel vaak zwaar; 8 items; Cronbach's alfa = 0,94

- a) Moet u in uw werk lasten van meer dan 5 kg tillen? (1 = heel vaak, 2 = regelmatig, 3 = soms, 4 = zelden of nooit)
 - b) Lasten van meer dan 5 kg duwen of trekken?
 - c) Lasten van meer dan 5 kg dragen?
 - d) Zeer zware lasten van meer dan 25 kg tillen?
 - e) Zeer zware lasten van meer dan 25 kg duwen of trekken?
 - f) Zeer zware lasten van meer dan 25 kg dragen?
 - g) Tillen in een ongemakkelijke houding?
 - h) Tillen met de last ver van het lichaam?
-

Noof. De schaalscore is na berekening gespiegeld zodat een hoge score duidt op een hoge fysieke belasting. Vervolgens is de schaal gedichotomiseerd op het tachtigste percentiel, schaalscore 2,355.

• **Trillingen tijdens het werk (vraag 9)**

1 = nooit ... 4 = heel vaak trillingen; 2 items; Cronbach's alfa = 0,60

- a) Heeft u in het werk trillend(e) gereedschap of apparaten in uw handen? (1 = heel vaak, 2 = regelmatig, 3 = soms, 4 = zelden of nooit)
 - b) Gebruikt u een heftruck of een ander voertuig dat trilt of schudt?
-

Noof. De schaalscore is na berekening gespiegeld zodat een hoge score duidt op een hoge blootstelling aan trillingen tijdens het werk. Vervolgens is de schaal gedichotomiseerd op het tachtigste percentiel, schaalscore 1,250.

• **Houdingbelasting (vraag 10)**

1 = nooit ... 4 = heel vaak belasting; 8 items; Cronbach's alfa = 0,85

- a) Moet u in uw werk buigen of draaien met uw bovenlichaam? (1 = heel vaak, 2 = regelmatig, 3 = soms, 4 = zelden of nooit)
 - b) Buigen of draaien met uw hoofd/nek?
 - c) Lang achtereen in voorovergebogen of gedraaide houding werken met uw bovenlichaam?
 - d) Lang achtereen in voorovergebogen of gedraaide houding werken met uw hoofd/nek?
 - e) Langdurig in dezelfde houding werken?
 - f) Uw armen geheven houden?
 - g) Lang achtereen staan?
 - h) Lang achtereen geknield of gehurkt werken?
-

Noof. De schaalscore is na berekening gespiegeld zodat een hoge score duidt op een hoge blootstelling aan houdingbelasting. Vervolgens is de schaal gedichotomiseerd op het tachtigste percentiel, schaalscore 2,650.

• **Repeterende bewegingen (vraag 11)**

1 = nooit ... 4 = heel vaak repeterend; 3 items; Cronbach's alfa = 0,94

- a) Moet u in uw werk vele malen per minuut dezelfde bewegingen maken: Met uw arm(en)? (1 = heel vaak, 2 = regelmatig, 3 = soms, 4 = zelden of nooit)
 - b) Met uw hand(en)pols(en)?
 - c) Met uw vinger(s)?
-

Noot. De schaalscore is na berekening gespiegeld zodat een hoge score duidt op een hoge blootstelling aan repeterende bewegingen. Vervolgens is de schaal gedichotomiseerd op het tachtigste percentiel, schaalscore 3,835.

• **Geluid (vraag 12)**

1 = nooit ... 4 = heel vaak 'geluid'; 2 items; Cronbach's alfa = 0,75

- a) Is er op uw werkplek zoveel lawaai, dat u hard moet praten om u verstaanbaar te maken? (1 = heel vaak, 2 = regelmatig, 3 = soms, 4 = zelden of nooit)
 - b) Gebruikt u bij uw werk gehoorbeschermers, zoals oorkappen of oordopjes?
-

Noot. De schaalscore is na berekening gespiegeld zodat een hoge score duidt op een hoge blootstelling aan geluidbelasting. Vervolgens is de schaal gedichotomiseerd op het tachtigste percentiel, schaalscore 3,835.

• **Contact met chemicaliën (vraag 17.1)**

0 = zelden of nooit; 1 = ten minste één stof eens per maand of meer

In de tabellen is dit verkort tot: 0 = nee; 1 = ja

- a) Werkt u met stoffen met Doodskopetiket (T)?
 - b) Stoffen met Kruisetiket (Xn)?
 - c) Stoffen met Hand-in-chemicaliën-etiket (C)?
-

• **Schoonmaak- en desinfecteermiddelen (vraag 17)**

0 = zelden of nooit; 1 = ten minste één stof eens per maand of meer

- a) Hoe vaak komt uw huid tijdens een werkdag in contact met water of waterige oplossingen? (d)
 - b) Schoonmaak- of desinfecteermiddelen (huidcontact) (h)
 - c) idem (inademing) (n)
-

• **Verf- en oplosmiddelen (vraag 17)**

0 = zelden of nooit; 1 = ten minste één stof eens per maand of meer

- a) Lijmenharsen (huidcontact) (e)
 - b) Verflakvernis (huidcontact) (f)
 - c) Damp van oplosmiddelen (als in verf, lijm e.d.) (inademing) (l)
-

• **Lasrook en metaalbewerkingstoffen (vraag 17)**

0 = zelden of nooit; 1 = ten minste één stof eens per maand of meer

- a) Metaalbewerkingvloeistoffen (huidcontact) (g)
 - b) Damp van metaalbewerkingstoffen (inademing) (m)
 - c) Lasrook (inademing) (r)
-

• **Risicovolle biologische stoffen (vraag 17)**

0 = zelden of nooit; 1 = ten minste één stof eens per maand of meer

- a) Anaesthetica, cytostatica, geneesmiddelen (huidcontact) (i)
 - b) idem (inademing) (o)
-

• **Bestrijdingsmiddelen (vraag 17)**

0 = zelden of nooit; 1 = ten minste één stof eens per maand of meer

- a) Bestrijdingsmiddelen (tegen onkruid, insecten, schimmels of ongedierte) (huidcontact) (j)
 - b) idem (inademing) (p)
-

• **Uitlaatgassen en/of 'stof' (vraag 17)**

0 = zelden of nooit; 1 = ten minste één stof eens per maand of meer

- a) Uitlaatgassen (inademing) (q)
 - b) Graan-, meel- of houtstof (inademing) (t)
 - c) Stof van steen, beton of cement (inademing) (u)
-

Noot. Deze groepering van gevaarlijke stoffen is gebaseerd op voorgaande analyses (van den Bossche & Smulders, 2004, pp. 40-42).